

Dabi István
A nyelvekről -
nyelvtanulásról

... és még valami

166 157

Dabi István : A nyelvekről – nyelvtanulásról
...és még valami

MB 157.008

1996

© Dabi István

Magánkiadás
CSAK Könyv

Kiadja : ifj. Dabi István és Ürögdi Barbara

Szerkesztette : ifj. Dabi István és Ürögdi Barbara

Tipográfia : Szilágyi Attila

Borító : ifj. Dabi István

Készült a SZOCIO – PRODUKT KFT. Nyomdájában

Felelős vezető : Halász Rózsa ügyvezető igazgató

ISBN 963 450 921 5

Dabi István

A NYELVEKRŐL -
NYELVTANULÁSRÓL

ELSŐ RÉSZ

Megjelent
1958. évi
Kiadja: Új Dabai Újság
Szerkesztette: Dabi István
Tudományok és
1958. évi
Kiadja: Új Dabai Újság
Szerkesztette: Dabi István

A NYELVTANULÁSRÓL

Bevezető

Lassan már negyven éve foglalkozom idegen nyelvekkel. Még mindig tanulókat, ismételtetem a régieket, és már harminc éve nem csak a hobbi, hanem a munkám is. Ezért felhatalmazva érzem magam, sőt kötelességemnek tartom, hogy röviden leírjam a nyelvtanulási módszeremet, a tanulás és a fordítói munka során szerzett tapasztalataimat, hogy ilyen módon segítséget nyújtsak azoknak, akik nyelvekkel kívánnak foglalkozni.

Könyvem nem tudományos céllal írom, vagyis sem a nyelvek szerkezetével, tudományos feldolgozásával, sem a tanulók és a tanítók pszichológiai, "tehetségbeli" adottságaival nem óhajtok foglalkozni. Ilyen műveket minden érdeklődő maga is beszerezhet könyvtárakban, könyvesboltokban. Célnak egyedül azt tartom, hogy a nyelvtanulók — főként a kezdők — számára útmutatást nyújtsak a nyelv kiválasztásához, annak megállapításával, hogy miért is akarnak megtanulni valamilyen idegen nyelvet. Szeretném felhívni az olvasók figyelmét arra, hogy a céljuk kiválasztásánál mire ügyeljenek és nyelvtanulás közben milyen nehézségekkel találhatják szemben magukat.

Röviden szeretném bemutatni az egyes nyelvcsaládokat és nyelveket, a közöttük levő hasonlóságokat, illetve eltéréseket, amelyek figyelembevételével az érdeklődő könnyebben, gyorsabban ismerhet meg egy bizonyos idegen nyelvet. Kitérek egyes írásmódokra és ábécékre, a tanuló szemszögéből vizsgálva azokat.

Egy kicsit majd azon is elgondolkodom, hogy az ember mire is használhatja nyelvtudását. Hiszen aki megtanulja a nyelvet, lehet majd nyelvtanár, nyelvész, idegenvezető, tolmács, műszaki- vagy műfordító. Mindegyik fentebb felsorolt foglalkozásnak az alapfeltétele legalább egy idegen nyelv és az anyanyelv jó ismerete, de mindegyik hivatáshoz más-más belső adottságra van szükség. Nem biztos például, hogy egy jó fordítóból jó tolmács, vagy jó nyelvtanár válna.

Könyvem legvégén pedig néhány példán szeretném bemutatni a fordításban — műfordításban, hiszen ez a foglalkozásom — előforduló nehézségeket, baklövéseket, főleg, ha közvetítőnyelvből fordítunk. Különösen jó példákkal szolgálnak erre a volt Szovjetunió területén élő kis népek irodalmi. Ha összehasonlítjuk az eredetit az orosz fordítással, illetve a kettőből készült magyar nyelvű fordítással, a szövegek gyakran annyira eltérnek egymástól, hogy a magyar alapján fel sem lehet ismerni az eredetit. Leginkább a versfordításokra vonatkozik ez, amikor is az orosz változatban teljesen más versformák fordulnak elő, mint például az azerbajdzsán vagy burját eredetiben.

Tudom, manapság egyre többen csak azért tanulnak nyelveket, hogy abból

anyagi hasznuk legyen. Ilyenkor vagy a világnyelveket tanulják meg (pl. angol német, francia, spanyol) gondolván, hogy ezeken a nyelvterületeken nagy lehetőségeik vannak, vagy éppen a kis nyelveket, hogy ne kelljen számolniuk a konkurenciával. Talán, ha majd “nyugodtabb szelek fognak fújni”, az embereknek a kultúrára is jut idejük és pénzük, és a könyvesboltokban több komoly művészi értékű irodalom jelenik majd meg. (A kisebb népek kultúrájával is meg kellene ismerkednünk; ott is születhetnek — és születnek is — nagy irodalmi tehetségek.)

Vagy akkor már gépek fogják végezni a fordítói munkát?

Érdemes-e nyelveket tanulni; én miért tanultam és tanulok?

Mint bizonyára már többen is tudják, én egész életemet a nyelveknek szenteltem. Jelenleg ötven éves vagyok, nyelvekkel tíz éves korom óta foglalkozom. E hosszú nyelvtanulási és fordítói pályafutásom alatt sokszor bennem is felmerült a kérdés, hogy egyáltalán érdemes-e? Többen nyíltan meg is kérdezték, hogy miért foglalkozom ezzel, különösen mikor “kevésbé fontos” nyelveket tanultam. Ezzel a kérdéssel igen gyakran találkozom, főként a volt Szovjetunió nyelveinek tanulása és az azokból történő fordítás kapcsán. Ilyenkor mindenki azzal érvel, hogy a Szovjetunió államnyelve az orosz, akkor minek más ottani nyelvet is megtanulni.

Tehát: érdemes-e nyelveket tanulni? Érdemes-e “kis” nyelveket is megismerni?

Én erre a két kérdésre csak egyetlen szóval tudok válaszolni: “Érdemes”. Igen, érdemes, mert akármennyire “kicsi” is egy nyelv, a népnek, amely beszéli, van saját kultúrája, és azt igazán csak az anyanyelvén keresztül lehet megismerni. Itt a közvetítő nyelv — legyen az mondjuk az adige nép és nyelv esetében az orosz — legfeljebb segíthet; ha mi az adige kultúrát, a nép gondolkodásmódját komolyan meg akarjuk ismerni, az oroszsal szinte semmit sem érünk. (Erről majd később részletesen fogok szólni és állításomat példák-
kal is alá fogom támasztani.)

Nyelveket tanulni érdemes, mert így közelebb kerülhetünk más emberekhez. Teljesen másképpen reagál egy máltai, ha nem angolul vagy olaszul — bár ezen a két nyelven általában tudnak —, hanem máltaiul írsz vagy szólalsz meg. Sokáig leveleztem angolul egy ott élő angol-olasz tanárnővel, míg nemrég ráakadtam egy máltai nyelvtankönyvre. Úgy-ahogy megismerkedtem a nyelv szerkezetével és az alap-szókinccsel (amit én 1000-1500 szó körül állapítok meg). Sokat segített, hogy arabul már tudtam, mivel a máltai ahhoz hasonló, de angol és olasz szavakkal “gazdagított” nyelv. Összeszedve bátorságomat megírtam az első levelet máltaiul. Azóta ezen a nyelven levelezünk, szótárt már kaptam, sőt, újságokat és könyveket is ígértek, hogy gyakorolhassam a nyelvet.

Íme egy másik eset: amikor 1961-ben megjelentek rólam az első cikkek itthon és a Szovjetunióban, levelet kaptam egy csuvas újságírótól, aki mindjárt küldött csuvas-orosz szótárt is. Kezdetben leveleire oroszul válaszoltam. Mostanra már csuvasul levelezünk, sőt Lengyelországban több csuvas vers is megjelent a fordításomban lengyelül.

Vég nélkül folytathatnám ezeket a példákat, de úgy gondolom, hogy ezt sokan tapasztalták.

Nyelveket még azért is érdemes tanulni, hogy a saját szakterületünkön továbbképezhessük magunkat - rengeteg szakirodalom csak idegen nyelven szerezhető be, legyen az akár nyelvészet, néprajz, vagy bármilyen más tudományág.

Nyelveket érdemes tanulni, mert egyre több külföldi jön Magyarországra és egyre több magyar utazik külföldre. Sajnos, sokszor láttam, hogy itthon sokan nem tudják a vendéget útbaigazítani az utcán, vagy külföldön magyarok hadonásznak tanácstalanul, kiabálnak a rendőrrel vagy az üzletben, és csodálkoznak, hogy nem értik meg őket. Ha mi elvárjuk más nemzetek fiaitól és lányaitól, hogy tanulják meg a legfontosabb magyar szavakat, ha idelátogatnak, akkor saját magunktól is várjuk el fordított esetben ugyanezt.

És én miért tanulok nyelveket?

Kezdetben én is azért fogtam neki a nyelvtanulásnak, mert olyan műszaki pályára készültem, amelynek szakanyagát csak angolul, németül, esetleg oroszul lehetett megszerezni. Később azonban észrevettem, hogy a nyelvtanulás könnyen és gyorsan megy, ezért újabb és újabb nyelvekkel kezdtem el foglalkozni. Ekkor figyeltem fel a köztük levő hasonlóságokra, de a rokonnyelvek közötti eltérésekre is. Így kezdtem el érdeklődni különféle népek kultúrája, irodalma iránt. Először az orosz ismeretében megtanultam lengyelül, majd csehül és szlovákul, ezután szerbül, s később bolgárul és makedónul. Közben indiaiakkal leveleztem angolul, de látva a hibáikat, gondoltam, hogy nekik könnyebb lesz hindiül írni, ezért kezdtem el ezt a nyelvet tanulni. Igaz, ekkor én írtam hibásan, de ez engem nem zavart, mert a levélírás és -olvasás közben tökéletesíttem nyelvtudásomat. Egyre inkább belemerültem a tanulásba, és végül elértem, hogy a hobbim a munkám is lett.

Én ezért tanulok nyelveket! És azért gyakorlom mindet állandóan, mert soha nem tudhatom, hogy milyen fordításra kérnek fel, vagy melyik országból szerzek újabb ismerősöket, barátokat.

Miért tanulunk nyelveket?

A motiváció és a nyelvtanulás konkrét célja

Azt bizonyára mindenki nagyon jól tudja, hogy csak akkor lehet valamit, különösképpen egy idegen nyelvet jól megtanulni, ha célunk van, ha megvan a motiváció, hogy miért tanulunk és mit akarunk elérni. Mi a célunk a tanulóval? A kisgyerekek az anyanyelvet — hiszen számukra az is “idegen nyelv” — mintegy játszva megtanulják. Az ő esetükben nem beszélhetünk motivációról? Dehogynem! Hiszen a gyerekek az a célja, hogy ő megértse szüleit és szülei megértsék őt. Hogyan adhatná anyja vagy apja tudtára, hogy éhes, szomjas, bepisilt, stb., ha nem tudna beszélni, nem tudná valamilyen módon kifejezni magát? Ezért a gyermek különösebb erőfeszítés nélkül sajátítja el az anyanyelvét.

Mi a helyzet a kétnyelvű családok esetében? A vegyes házasságokban? Itt megint saját példámat hozhatom fel, mivel feleségem lengyel.

Már első gyermekünk születésekor megfogadtuk, hogy mindkét nyelven meg kell tanulnia, anyanyelvi — illetve “apanyelvi” — szinten, ezért én mindig csak magyarul beszéltem hozzá, feleségem pedig csak lengyelül. Fiunk nagyon korán megtanulta — párhuzamosan — mindkét nyelvet. Amikor hármásban kimentünk sétálni, a fiam az anyjához fordulva ezt mondta a vonatra mutatva: “Mamo, patrz, jedzie pociąg”, majd hozzám fordult és magyarul mondta: “Apu, nézd, megy a vonat”.

Hiába mondogatták a rokonok és a szomszédaink, hogy a gyerek végül majd egyik nyelvet sem fogja jól tudni, mi továbbra is folytattuk a két nyelv “tanítását”. Itt a “tanítás” szót azért tettem idézőjelbe, mert ez a gyerek számára nem jelentett tanulást, hiszen ő teljesen automatikusan sajátította el a két nyelvet. Mindjárt tudta, hogy hozzám magyarul, az anyjához lengyelül kell szólnia, bár az ő számára teljesen ismeretlen volt a “nyelv”, hát még az “anyanyelv” fogalma!

Még jobban bonyolódik a helyzet, ha egy vegyes nemzetiségű család más anyanyelvűek között él, például a volt Szovjetúnióban. Itt is személyes élményeimről írok. Feleségemmel, aki lengyel, de Litvánia fővárosában élt sokáig és tanulmányait is ott végezte, többször jártam litván rokonainál és barátainál. Ott ismerkedtem meg egy családdal, ahol az akkor ötéves kislány tökéletesen beszélt három nyelven: lengyelül, oroszul és litvánul, ugyanis az édesanyjának az apja orosz, az anyja lengyel, a gyerek édesapja pedig litván. Ő maga talán még nem is tudta, hogy három különböző nyelven beszél, de mindenkinek folyékonyan, értelmesen azon a nyelven válaszolt, amelyiken szóltak hozzá. Nem

tudom, képes lett volna-e tolmácsolni, de apjával litvánul, anyjával és nagyanyjával lengyelül, nagyapjával pedig oroszul beszélt, mintha mindhárom nyelv az anyanyelve lett volna. Vajon itt nyelvtelhetségről beszélhetünk? Vagy tudatos motivációról? Vagy egyszerű megszokásról? Erre a kérdésre eddig nem próbáltam választ adni, nem is gondolkoztam rajta. Mégis úgy vélem, hogy itt valamiféle tudatalatti motivációról van szó.

Sajnos, azokból a gyerekekből hiányzik a motiváció, akik az iskolában tanulnak idegen nyelveket. Nehézségeiket csak fokozza, hogy már tudnak egy nyelvet — az anyanyelvüket —, mert mindenki számára az első megismert nyelv a logikus, és minden újabbat ehhez próbál hasonlítani.

Logikus? Lehet-e valamelyik nyelv alogikus? Miért logikátlan egy német számára az, hogy mi magyarok azt kérdezzük: “Hogy vagy?”, és a magyar számára, hogy a német: “Hogy megy neked?”, vagy az orosz: “Hogy éledgész?”.

De ezekre az eltérésekre még ne térjünk ki! Maradjunk egyelőre a motivációnál, a nyelvtanulás céljánál!

Igen, nagyon fontos előre tudni, hogy miért is vállalkozunk egy idegen nyelv megtanulására. Miért vagyunk hajlandók naponta áldozni rá — mert ahhoz, hogy sikerrel járjunk, rendszeresen kell vele foglalkozni! — egy bizonyos időt?

Miért tanulunk nyelveket?

Van, aki egyszerűen csak el akar utazni egy országba turistaként. Neki csupán arra van szüksége, hogy meg tudjon kérdezni egy rendőrt vagy egy járókelőt, mi hol van, és meg is értse a választ. No meg, hogy értse a feliratokat, valamilyen kapcsolatot tudjon teremteni a szállodai dolgozókkal, vámosokkal, határőrökkel, üzleti eladókkal. A többihez elég, hogy jól kinyissa a szemét és lásson.

Van, aki levelezik külföldi ismerőseivel, vagy szeretné meglátogatni őket. Neki már valamivel többet kell tudnia. Legalábbis az őt és az ismerősét, barátját érdeklő témáról, lehetőleg tűrhető kiejtéssel és nem túl nagy — a megértést nem akadályozó — nyelvtani hibákkal kell tudnia írni és beszélni.

Van, aki ezen kívül még az iránt is érdeklődik, hogy mi történik abban az országban, a kulturális, tudományos, politikai életben. Őneki még egy fokkal jobban kell ismernie a nyelvet, vagyis kell, hogy a szókincese nagyobb legyen, pontosabban ismerje a nyelvtant.

Vannak, akik csak a saját szakterületükre vonatkozó szakirodalmat kívánják olvasni. Nekik az őket érdeklő szakág nyelvezetét kell megismerni.

Vannak, akik nyelvtudásukat időtöltésre, szórakozásra — olvasásra, rádióhallgatásra — használják. Nekik még többet kell tudniuk ahhoz, hogy ez valóban élvezhető legyen.

A következő fokozat az, mikor valaki fordítani akar. Ebben az esetben a nyelvtant tökéletesen kell tudni, sok szót kell ismerni (bár gyakran csak egy

kiválasztott szakterületről), de nincs szükség tökéletes kiejtésre, hiszen az illető csak olvas és ír. Van, aki tolmácsként szeretne dolgozni. Itt előre ki kell választani azt a területet, amelyiken tolmácsolni óhajt. Ennek megfelelően kell kiválogatnia a szavakat, illetve bővítenie a szókincsét, de nem csak az idegen nyelven, hanem magyarul is. Nem árt, ha az illető téma szakértőivel megpróbál kapcsolatot teremteni, és mindkét nyelven elolvassa az erről megjelent könyveket, tanulmányokat.

Nyelvtudás birtokában lehet valaki műfordító is, de ez esetben már művészi adottságokra is szüksége van. És azt a nyelvet, amelyikre fordít olyan jól kell ismernie, hogy szinte úgy bánjon vele, mint egy bűvész. Az eredeti szöveg megértésében nagyon sokat segíthetnek az azon a nyelven beszélő és író emberek, de mindenféle szótárra is szüksége van, hiszen a szépirodalomban sokféle szakterület szavai előfordulhatnak.

No és vannak még a nyelvészek. Számukra legfontosabb a nyelv szerkezetének, nyelvtanának és történetének ismerete, de már az írás- és beszédkészség szerintem nem olyan fontos, mint az előbbi kategóriákban. Persze nem árt, ha egy nyelvész ezzel is rendelkezik.

A fenti felosztás, felsorolás csak az én véleményemet tükrözi. A legfontosabb az, hogy mindenki, bármilyen idegen nyelv tanulására szánja is el magát, legelőször gondolja meg jól, hogy mire is kell neki az a nyelv, mit akar elérni a nyelvtanulással, és csak azután lásson neki. És sohase “perfekt” tudásra törekedjen, hiszen még az anyanyelvünket sem tudjuk perfekt. Hanem arra, hogy kitűzött célját elérje, hogy a nyelvet olyan szinten sajátítsa el, ahogy neki szüksége van rá, így nem kerül majd “sikertelensége” miatt stresszhelyzetbe. Egyébként sem beszélhetünk a nyelvtanulás — a lelkiismeretes nyelvtanulás — esetében sikertelenségről. Akármilyen alacsony szintig jut el valaki, ismereteit hosszabb szünet után is felelevenítheti, mert teljesen nem felejt el.

Akárki kérdezi meg tőlem, kissé csodálkozva, hogyan lehet ilyen sok nyelvet megtanulni, mindig hangsúlyozom, hogy legfontosabb először egy célt választani, amiért nekifogunk egy nyelv tanulásának. Ha az általam említettek között nem talál számára megfelelőt, akkor próbáljon ő maga meghatározni egyet. Cél nélkül semmiképp se kezdjen neki, mert abból csak bajok származhatnak: vagy bebeszéli saját magának, hogy nincs nyelvérzéke, vagy kijelenti, hogy idegen nyelvet nem lehet megtanulni, és aki azt állítja, hogy kettőnél több idegen nyelvet tud, az szerinte hazudik.

Miután megtalálta a célt, csak azután válassza ki a módszert!

Itt felmerülhet a kérdés, hogy van-e egyáltalán elfogadható nyelvtanulási módszer és létezik-e nyelvérzék?

Nincs!!!

Itt is hasonló a helyzet, mint a motivációkkal, csupán annyi a különbség, hogy ebben az esetben nem annyira a külső feltételek a mérvadóak, hanem az embernek mindenekelőtt saját egyéni adottságait kell figyelembe vennie. Vagyis azt, hogy milyen gyorsan tud megjegyezni idegen szavakat, mennyire tud logikusan gondolkodni. És még valamit említenék, ami sokak számára talán különösen hangzik: a matematika nagyon elősegíti a nyelvtanulást. Aki érti a matematikát, az szerintem sokkal gyorsabban tud megtanulni egy nyelvet, mint mások, mert mindkét esetben a logikus gondolkodás a legfontosabb. Ugyanis lehetetlen dolog bemagolni egy nyelv összes szavát és nyelvtanát. Tehát a megértésben tudni kell következtetni: a nyelvtani szabályok olyanok, mint a matematikai képletek, vagyis a mondat olyan, mint egy szöveges egyenlet.

A módszerek kiválasztása előtt lenne még egy megjegyzésem, éspedig az, hogy mindenki próbálja meg elfelejteni az anyanyelvét. Igen, azt, hogy egy nyelvet már tud. Próbálja meg anyanyelvként tanulni az idegen nyelvet! Vagyis ne keresse a magyarnak megfelelő logikát a másik nyelvben, és ne nevéssen, ha a magyar fül számára különös hangokkal, szavakkal, a magyar gondolkodásmódtól idegen fordulatokkal találja szemben magát. A nyelvtanulás közben ne gondoljon a "miért"-re, erre ráér akkor, ha már tudja a nyelvet.

Azt is szeretném megjegyezni, hogy én most magyarok számára írok, és éppen ezért hangsúlyozom annyira, hogy nem kell olyan nagyon odafigyelni az eltérésekre és a hasonlóságokra. Teljesen más lenne, ha lengyeleknek írnék, hiszen a szláv nyelvek annyira hasonlítanak egymásra, mind szókincsben, mind nyelvtani szerkezetben, hogy ott mindjárt hasznossá válik a nyelvek összehasonlítása. (De erről majd később.) Az anyanyelvét tanuló kisgyerek sem kérdezi meg a szülőt, hogy az asztal miért asztal, a kutya miért kutya, miért mondjuk azt, hogy Budapesten, de Pécsen vagy Veszprémben, stb.

Hogyan tanuljunk nyelvet?

A motiváció után a legfontosabb az, hogy a nyelvet az ember meg akarja tanulni, hiszen átnézhet akármennyi könyvet, végighallgathat akárhány magnószalagot, a tanár akárhányszor elismételheti előtte például az igeragozást, de ha ő maga nem tanulja meg azt, akkor nem is fogja tudni!!!

Tehát mindenki válassza ki azt a módszert, ami neki legjobban megfelel. Ha arra van szüksége, hogy valaki elmagyarázza neki a nyelvtant (bár én ezt nem értem, mert azt nem kell elmagyarázni, hanem el kell fogadni úgy, ahogy van!), akkor menjen tanárhoz. Ha kell neki, hogy segítsenek a fordításban, akkor is menjen tanárhoz! Ha a kiejtés helyességét tartja a legfontosabbnak, akkor használjon magnetofont, rádiót, illetve beszéljessen olyasvalakivel, akinek az illető nyelv az anyanyelve.

Azonban mindez nem veszi le a tanuló válláról a tanulás és az állandó ismétlés

ólomsúlyát.

A saját módszerem a következő:

Mindenek előtt kiválasztok 1000-1500 fontos szót (a család, foglalkozás, hétköznapi élet, stb. témaköréből), ezeket bemagolom a legfontosabb nyelvtani szabályokkal (főnévragozás, igeragozás, névmások, stb. és szórend!) együtt, mert mindezt tudni kell!

Ezután szótár segítségével kezdek egyszerűbb szövegeket — az érdeklődési körömnek megfelelően — olvasni. Ezek lehetnek újságcikkek, szakszövegek, vagy bármi egyéb.

Mindenki, saját belső feltételeinek, adottságainak megfelelően vagy kiírja és állandóan ismételteti az ismeretlen szavakat, vagy elég neki, ha csak elolvassa. Idővel már nem is kell minden szót megnéznie a szótárban, mert következtetni lehet értelmükre. Saját tapasztalatom az, hogy következtetés útján sokkal jobban meg lehet tanulni az új szavakat. Miért? Ezt nem tudnám megmondani. Talán, mert én magam jöttem rá az értelmükre.

Ha lehetőségem van, levelezni kezdek valakivel, lehetőleg velem hasonló foglalkozású és érdeklődési körű személlyel, akinek anyanyelve az a nyelv, amit tanulok. Csak olyannal, akinek anyanyelve, mert olyasvalaki, aki csak tanulta, akármilyen jól tudja is azt, minden bizonnyal követ el hibákat, amiket könnyű átvenni.

Nagyon ajánlatos külföldi rádióadásokat is hallgatni. Igaz, eleinte semmit sem értünk meg belőlük, de nem szabad elveszíteni a türelmet, mert idővel egyre inkább hozzászokik a fülünk az idegen nyelv csengéséhez, dallamához.

És ami a legfontosabb: minden nap legalább 15-20 percet kell foglalkozni a nyelvvel. Tudom, sokan azt mondják, hogy ez a mai rohanó világban lehetetlen, de ez nem igaz! Hiszen akárhogyan is, de ki lehet "préselni" ezt az időt. Aki nyelvet tanul — és meg is akarja azt tanulni! —, az tanulja meg előbb beosztani, ésszerűen beosztani az idejét. Ha nem tudja, inkább ne is fogjon a nyelvtanuláshoz.

Véleményem szerint iskolában nem lehet nyelvet jól tanítani, mert ott túl sokan vannak egy osztályban és a tanár képtelen differenciálni, no meg általában a gyerekeknek sincs kellő motivációjuk. Egyszerűen nem tudják, miért is van szükségük arra az idegen nyelvre. Sokukat csak a szülők kényszerítik, utasítják a nyelvtanulásra, de ők maguk sem tudják nekik igazán megmagyarázni, hogy miért. Én egy évig tanítottam angolt egy lengyel gimnáziumban. Az egyik gyerek egyszer felállt és megkérdezte tőlem: "Uram, mondja meg nekem őszintén, hogy miért kell megtanulnom angolul?" Én a kérdésre kérdéssel feleltem: "És nekem miért kellett megtanulnom lengyelül?" Erre a válasz így hangzott: "Hiszen magának meg kellett tanulnia, mert itt él Lengyelországban." Ezután jobbnak

láttam nem folytatni a beszélgetést.

Hol itt a gyerekekben a motiváció? Miért tanul ez a gyerek idegen nyelvet? Hogyan magyarázza meg neki a tanár, hogy miért is van szükség egy — legalább egy — idegen nyelv ismeretére?

Feleségem, aki francia-angol tanárnő, szintén találkozott ezzel a problémával, Lengyelországban éppúgy, mint itt, Magyarországon. A legmodernebb eszközöket használja, próbál a tanítványaival csak az illető nyelven beszélni, de mit tehet, ha többéves munka után az angolul tanuló gyerek a “to be” igét így ragozza: I be, you be, he bes, vagy a francia “être” igét j’être, tu êtres, il êtret, stb. (saját szememmel láttam a dolgozatokban!!!). Ilyenkor a tanár a hibás? Mit tehet a tanár, ha a gyerek nem tanul? Miért erőltetik rá az idegen nyelvet, ha ő maga nem hajlandó tanulni? Sőt, sokszor az egy kötelező nyelv mellett a szülők büszkeségből vagy sznobságból még egy második “megtanulására” is kényszerítik.

És az sem igaz, hogy a nyelvet az adott nyelvi környezetben tanulás nélkül el lehet sajátítani, mintegy automatikusan. A nyelv — az idegen nyelv — nem ragad rá magától az emberre. Erre is vannak példáim, tapasztalataim. Például az anyósom, aki egész életében Vilniusban (Litvánia fővárosában) élt, sem oroszul, sem litvánul nem tudott, mert nem tanulta! És hány magyarral találkoztam Lengyelországban, akik már évek óta ott éltek, de nem tudtak jól lengyelül, mert nem tanulták, csak azt várták, hogy a nyelv rájuk ragadjon.

Nyelvérzék? Nyelvtelhetség?

Érdekes kérdések. Szerintem ilyen kérdések fel sem merülhetnek, hiszen mindenkinek van nyelvérzéke, mert másképpen még a saját anyanyelvét sem lenne képes megtanulni. A dolog másik oldala az, hogy előfordulhat, hogy egy nyelvtanulónak nincs zenei érzéke, és ezért nem tudja jól “utánozni” a tanult nyelv kiejtését. Esetleg “botfüle” van, és nem hallja a másik, az anyanyelvétől eltérő intonációt, vagy valamiért nem tudja tökéletesen visszaadni a számára idegen hangokat. Azt hiszem, ez nem olyan fontos, hiszen akármilyen jól megtanul valaki egy idegen nyelvet, az illető országban született és ott nevelkedett személy úgymint észre fogja venni, hogy ő idegen. A lényeg az, hogy ne legyenek olyan nyelvtani hibái és ne beszéljen olyan “idegenesen”, hogy ne lehessen megérteni.

De ne szégyellje, hogy idegen akcentussal beszél. A Magyarországon nevelkedett magyar ember sohase szégyellje Németországban, hogy nem beszél úgy, mint egy német, Angliában, ha nem beszél úgy, mint egy született angol, és így tovább. Ez csak kisebbségi érzést vált ki benne, aminek aztán az lesz az eredménye, hogy “rövidzárlat” áll be nála, és azt is elfelejti, amit tényleg tudott.

Ha már megtaláltuk a célt, amiért tanulni akarunk, és a módszert, ahogyan

tanulni akarunk, komolyan elkezdhetjük a munkát.

Néhány tanács a nyelvtanuláshoz

Sokan azt mondják, hogy nyelvet csak tanfolyamokon vagy az idegen környezetben lehet megtanulni. Ez az én véleményem és tapasztalataim szerint főképpen magától az embertől függ. Mint már korábban írtam, a legfontosabb tudni, hogy melyik nyelvet akarjuk megtanulni — miért, milyen célból — és legyünk tisztában saját adottságainkkal, lehetőségeinkkel (vagyis tudjuk, hogy látásból, hallásból vagy a kettő összekapcsolásával tudunk a lehető leghatékonyabban tanulni). Tudnunk kell, hogy mennyi a rendszeres szabadidőnk és teherbíróképességünk, valamint a türelmünk. Már többen is kezdtek nálam tanulni úgy, hogy vagy az én módszerem nem felelt meg nekik, vagy nem volt elég idejük vagy türelmük. Ha a fentiekkel tisztában vagyunk, csak akkor kezdjünk el egy nyelvvel foglalkozni.

Tehát a konkrét tanácsaim:

1. Rendszeresen kell tanulni. Inkább csak félórát, de minden nap, mint néhány órát két-három naponként.

2. Ha tanfolyamon, tanártól tanulsz a nyelvet, sohase elégedj meg az ott kapott — esetleg az órán feldolgozott — anyaggal! Egyedül is képezd magad!

3. Olvass sokat!

4. Halgass rádiót, nézz televíziót (idegen nyelvű adásokat)!

5. Ha kezdő vagy, egyazon nyelvszaládba tartozó nyelveket ne tanulj egyszerre, mert ekkor még összekeverheted őket!

6. Ha már több nyelvet tudsz, a rokonnyelvek tanulása könnyebb, ha az eltérésekre és a hasonlóságokra egyaránt ügyelsz, de ha csak az egyikre vagy a másikra fektetsz nagyobb súlyt, könnyen beszélhetsz egyfajta kevert nyelvet; például nem csehül vagy lengyelül, hanem cseh-lengyelül vagy lengyel-csehül fogsz beszélni! (Egyébként ezekről a hasonlóságokról és eltérésekről később fogok írni az egyes nyelvszaládokat és az odatartozó nyelveket összehasonlítva, amikor majd felhívom az olvasó figyelmét, hogy főként mire is ügyeljen.)

7. Akármilyen jól tudsz egy nyelvet, ha nem használod rendszeresen, akkor időről időre elevenítsd fel a nyelvtanát (a legfontosabb szabályok átolvasása útján) és az alapszókincset! Szerintem legjobb a rendszeres levelezés, de nem csak az időjárásról, a szokásos hétköznapi eseményekről, hanem a kettőtöket érdeklő tárgyról részletesen, és nem csak évente egyszer, hanem legalább havonta egy-két levéllel. És hallgass gyakran rádiót, bár a nyelvtant akkor is át kell néha ismételni.

8. Sohase bízd el magad és ne állítsd magadról azt, hogy perfekt tudod a nyelvet. (Már erről is írtam.) Hiszen saját anyanyelvedet sem tudod perfekt, mert egész életedben lépten-nyomon újabb meg újabb fogalmakkal ismerkedsz meg, ha nyitott szemmel jársz a világban.

9. Ha az adott nyelvet anyanyelvként beszélő személlyel először beszélgetsz, sohase higgyél sem a pozitív, sem a negatív megállapításainak: “Oh, mily csodálatosan tudja a nyelvünket! Olyan szépen beszél, mint a mi színészeink, olyan gazdag a szókincse, mint a mi íróinké!” vagy “Maga nem tudja ezt a nyelvet, akkor miért beszéli? Rossz a kiejtése, kevés szót ismer!” Mindkét megállapítás hamis. Az első hízelgő, a második megvető.

Legyen önismereted, önmértéked, ha nyelvet tanulsz!

NYELVCSALÁDOK - NYELVEK

A nyelvek

Mivel már az előszóban is kifejtettem, hogy könyvem nem tudományos céllal írom, részletesen nem fogok kitérni a nyelvcsaládok, nyelvek jellemzésére, történelmükre. Csupán a velük megismerkedni kívánó olvasók számára szeretnék röviden szólni az egyes nyelvekről, nyelvcsaládokról, aláhúzva azokat az eltéréseket és hasonlóságokat, amelyekre ügyelve — saját tapasztalatom szerint — gyorsabban megtanulhatunk néhány rokonnyelvet.

A nyelveket szerkezetük alapján négy nagy csoportba oszthatjuk:

1. **IZOLÁLÓ NYELVEK:** ezek egytagú szavakból állnak, csupán segédszavakkal, szórenddel fejezik ki a szavak mondatbeli kapcsolatát (pl. kínai, vietnámi, stb.).

Vegyünk egy példát a vietnámi nyelvből:

Tôi đọc sách - Könyvet olvasok. (olvasom a könyvet)

Tôi đã đọc sách - Könyvet olvastam. (olvastam a könyvet)

Nó sẽ đọc sách - Ő könyvet fog olvasni. (a könyvet fogja olvasni)

Itt láthatjuk, hogy maguk a szavak változatlanok, csak a mondat egészül ki egy-egy segédszóval.

tôi - én; đọc - olvas; sách - könyv; đã - a múlt időt fejezi ki;

nó - ő; sẽ - a jövő időt fejezi ki.

Természetesen más megoldások is lehetségesek, amikor a múlt-, illetve jövőidőt kifejező segédszó helyére határozószót teszünk. Ilyenkor a segédszó elmarad, és magyarul így hangzana a mondat:

“Én ma olvas könyv; Én tegnap olvas könyv; Én holnap olvas könyv.”

Ezekben a nyelvekben a szavak hangsúlya, pontosabban a nyelvtanulás — magas, mély, közép, emelkedő, süllyedő — igen nagy szerepet játszik. Példa szintén a vietnámiából:

lạ - kiabál, ordít; lả - vékony selyem, vasal, lenni, alacsonyán;

lả - falevel; lạ - idegen, ismeretlen; lả - meghajlik; lả - tiszta, átlátszó.

A kínaival egy kicsit később fogok foglalkozni, amikor az írásról — a jelekről, hieroglifákról — fogok írni, összehasonlítva a kínai, japán és a koreai nyelv, kínai hieroglifákkal történő írását.

A hangsúlyozás a kezdő európai nyelvtanuló számára emberi füllel szinte felfoghatatlan és a nyelvével, torkával kifejezhetetlen, de idővel bele lehet jönni.

2. AGGLUTINÁLÓ NYELVEK: a szavak végéhez illesztenek ragokat, képzőket, jeleket.

Ez a csoport nagyon elterjedt, ide tartoznak az altáji nyelvek, a japán és a koreai, néhány más ázsiai, amerikai (indián) és afrikai nyelv is.

Itt is felhozok egy példát, bár a magyar is ebbe a csoportba tartozik, ezért talán jó lesz összehasonlításképp a magyar és a török.

kéz	el
kezek	eller
kezem	elim
kezeim	ellerim
kezeimben	ellerimde

3. FLEXÁLÓ (RAGOZÓ) NYELVEK: az indoeurópai nyelvek, pl. a szlávok: a fenti nyelvekhez hasonlóan ragoznak, amikor maga a szótó is változik, de főképpen előljáró-szókat használnak a legtöbb esetben, hogy így fejezzék ki a mondatbeli szerepüket.

Most lengyel példát adok:

kéz - ręka
kezek - ręce
kezem - moja ręka
kezeim - moje ręce
kezeimben - w moich rękach

Legyen még egy példa a litvánból:

könyv - knyga
könyvem - mano knyga
könyvemből - iš mano knygos

4. ALTERÁLÓ (TŐVÁLTÓ) NYELVEK: pl. arab, héber, máltai, stb. Ezekben a nyelvekben a szótó megváltoztatásával képeznek újabb szavakat, illetve így fejezik ki az egyes szavak kapcsolatát a mondatban.

Példával az arab és a máltai nyelvből szolgállok. Ezekben a nyelvekben a legtöbb szó töve három mássalhangzóból és a hozzájuk tartozó magánhangzókból áll (ezekből az arabban összesen három van - a, u, i; a máltaira már az angol és az olasz is hatással van.) Ez a tő váltakozik, pontosabban változik meg úgy, hogy vagy újabb mássalhangzó+magánhangzó kerül eléje, illetve utána, vagy a szótóban lévő magánhangzó változik meg vagy marad ki, esetleg az egyik (általában a középső) mássalhangzó kettőződik meg, lesz hosszú:.

Arab: k - t - b (az "ír" szó és a belőle képzett szavak töve)

كاتب	kataba	írt
كاتيب	kátib	író
اكتب	aktub	írok
كتبت	katabtu	írtam

Máltai (itt a latin betűket használják):

k - t - b ("ír")

kitbu - írt; ktibtu - írtam; jiktbu - írok, stb.

A máltai kivételével a többi ide tartozó nyelv olvasásánál az jelent még külön nehézséget, hogy a rövid magánhangzókat írásban nem jelölik (esetleg csak tankönyvekben).

A fenti csoport-sajátságokon kívül (illetve azokon belül) beszélhetünk olyan nyelvekről, amelyekben csak előljárószókat (prepozíciókat) használnak, pl. a szláv nyelvek (na stole, w domu - lengyelül, stb.).

Azonban vannak olyanok is, amelyek előljárószókat és névutókat is használnak. Néha egyazon szó lehet előljárószó is és névutó is, de más-más jelentéssel,

pl. az észtbten:

peale	ra/re (ha névutó)
peale	kívül, kivételével (ha előljárószó)
minu peale	énrám
peale minu	kívülem, az én kivételével

Vannak olyan nyelvek — nem csak az izoláló nyelvek között! — amelyekben a szó helye a mondatban jelöli ki annak a mondatban betöltött szerepét.

Példa az angolból:

Mark killed the lion. Mark megölte az oroszlánt.

De: The lion killed Mark. Az oroszlán megölte Markot.

Franciából:

Paul bat Jean. Paul veri Jeant.

De: Jean bat Paul. Jean veri Pault.

Más nyelvek a szó elejére, illetve a belsejébe és a végére tesznek ragokat és ily módon egy szóval néha egy egész magyar mondatot ki lehet fejteni.

Pl. grúz: მამ	ccersz	ír
ამამ	miccersz	ír (abba az irányba)
ამამამ	moccersz	ír (ebbe az irányba)
ამამამამ	momccer	írsz nekem

	ᠳᠠᠮᠣᠴᠢᠳᠠ	damomccerda	írt nekem (ebben az irányban)
	ᠳᠠᠮᠣᠴᠢᠳᠠᠳᠠ	damomiccerdat	írtatok nekem, az én számomra
adige:	СЕПЛЫ	szeply	nézek rá
	КЪЫСЭПЛЫ	kyszeply	ő néz rám
	ШЫУКЪЫТТЕПЛЫГЪ	sukyteplyg	ti ott ránk néztetek
szuahéli:	mtoto		gyerek
	dogo		kicsi
	mtoto mdogo		kicsi gyerek
	watoto		gyerekek
	watoto wadogo		kicsi gyerekek

A fenti nyelvek közül az adigében például a személyragok a szótó (ige) elejére kerülnek, de attól függően, hogy az alanyt, tárgyat vagy részes esetet fejez ki, a helye változik, bár mindig a tő elején áll:

pl.	УКЪЫСТЕПЛАГЪ	u-ky-sz-teplag	te rám néztél
	СЫКЪЫПТЕПЛАГЪ	szy-ky-p-teplag	én rád néztem

(a "p" és az "u" az utána következő hangtól függően váltakozik!)

Mivel igen kevesen akadhatnak az olvasók között olyanok, akik ezekkel a nyelvekkel kívánnak megismerkedni — legfeljebb csak hobbiból, vagy ha hivatásukhoz szükséges — többet itt most nem is írok róluk.

A nyelvcsaládokról*

Mint a tudomány eddigi kutatásai alapján megállapítást nyert, az emberi nyelvek egy ősi nyelvből alakultak ki, és különböző — külső és belső — hatások következtében előbb nagyobb belső egységekre (most ezek a nyelvcsaládok), majd külön nyelvekre, sőt dialektusokra bomlott fel az egész ősnyelv. Manapság ez utóbbiak annyira eltérnek egymástól, hogy már-már az egyazon nyelven, de más nyelvjárásban beszélő emberek sem értik meg egymást. Ekkor merül fel a kérdés, hogy egy nyelv dialektusaival vagy különböző nyelvekkel állunk-e szemben? Én itt is saját tapasztalatomat szeretném megemlíteni. Gdańsk-Gdynia környékén, Lengyelországban élnek a kasubok. A kasub nyelv nagyon hasonlít a lengyelre, nyelvtanában és szókincsében egyaránt, de csupán a lengyel ismeretében lehetetlen megérteni. A lengyel nyelvészek mindemellett azon a véleményen vannak, hogy ez a lengyelnek egy “elnémetesedett” változata, tehát dialektus. A kasubok pedig saját nyelvüket külön nyelvnek tartják, szótárakat, könyveket, monográfiákat, folyóiratot adnak ki kasubul. Sőt, egyesek az iskolákban kasub nyelvű oktatást követelnek, az általuk lakta területen pedig kétnyelvű feliratokat az utcákon és az üzleteken. Legfőbb érvük az, hogy nyelvük a kihalt “szlovinc(!)” nyelv utódja, amin persze már érezni lehet a porosz (nem tévesztendő össze a német porossal!), a német és a lengyel hatását.

Vagy itt vannak a mordvinok, két nyelven beszélnek, adnak ki szépirodalmat: erzául és moksául. A manysinak — ennek a kis népnek — pedig annyi a dialektusa, hogy az északon élők meg sem értik a délieket. Az afrikai nyelveknél is megfigyelhető ez, ami véleményem szerint talán annak köszönhető, hogy az azonos nyelven beszélő törzsek egymástól elszigetelten, sőt, a kolonializmus idejében létrehozott külön országokban élnek.

Némely nyelvről könnyű megállapítani, melyik nyelvcsaládba tartozik, mert szókészletének 90%-át megtaláljuk egy másik, szomszédos nép nyelvében (persze a megfelelő nyelvi eltérésekkel, pl. a “folyó” lengyelül “rzeka”, oroszul “peka”[reká]). Más nyelveknél nagyon nehéz a hovatarozást 100%-os bizonyossággal megállapítani. (Ismételten kiemelem, hogy nem tudományosan, történetileg vizsgálom a nyelveket, hanem mai, többévszázados keveredés után kialakult állapotuk alapján.) Jó példa erre a magyar: a szlávok általában megértik egymást, mert az alapszókincsük azonos még most is, vagy mert az iskolában általában megismerkedtek az ószlávval, amelyből az összes mai szláv nyelv kifejlődött. De mi, magyarok megértjük-e tanulás nélkül a finneket, észteket, komikat? Pedig hivatalosan finnugorok vagyunk, mint ők. Vagy megértjük-e a

* A szerző az általa tanult, tanulmányozott nyelvekről ír részletesebben, míg pl. az indián nyelveket csak említi (a szerk. megj.).

türk népeket? Pedig nyelvünkben rengeteg török szó van és sok a nyelvtani egyezés is (jóval több, mint más finnugor nyelvekben, habár közülük is sok török közegeben élt és él még ma is, pl. marik, mordvinok, stb.). Például a finnugor nyelvek közül az észtkben nincsenek birtokos személyragok, a többiben — a magyarban is! — vannak, de az az érdekesség, hogy a magyarban a birtokos személyragok és az esetragok sorrendje már “törökös”:

magyar	észt	komi	azerbajdzsán
ház	maja	керка	ev
házam	minu maja	керкаой	evim
házad	sinu maja	керкаыд	evin
háztól	majast	керкаысь	evdäm
házadtól	sinu majast	керкасыд	evindän

A tárgyas és alanyi igeragozás között a finnugor nyelvek közül csak a magyarban, mordvinban, hantiban és manysiban tesznek különbséget, sem a török, sem a szláv nyelvekben nem ismernek ilyen fogalmakat (azért ezekről a csoportokról írok itt elsősorban, mert a magyarban a finnugor alapszókincsre a legtöbb török és szláv szó rakódott rá), de megvan más formában egyes kaukázusi népeknél (pl. grúz, abház, adige). Érdekes, hogy ezekben a nyelvekben valami hasonló dolog fordul elő, mint a magyarban az olyan igeformában, mint a “látlak”, “nézlek”, ahol is a második személyű tárgyat kifejező “I” a személyrag elé kerül.

A nyelvcsaládok

I. INDOEURÓPAI

1. észak-indiai: hindi, bengáli, cigány, stb.
2. iráni: perzsa, tadzsik, dari, pustu, oszét
3. kelta: ír, walesi, gél
4. germán: német, holland, angol, svéd, dán, norvég, izlandi, afrikaans (a holland változata Dél-Afrikában)
5. szláv: orosz, ukrán, belorusz, lengyel, kasub, szorb, cseh, szlovák, szerb, horvát, szlovén, makedón, bolgár
6. balti: litván, lett
7. újlatin: portugál, spanyol, katalán, francia, olasz, román, retoromán (Svájcban)
8. albán
9. görög
10. örmény

II. URÁL-ALTÁJI

A. Finnugor:

1. Finn csoport: finn, észti, komi, mordvin, udmurt, mari (A mordvinnak két dialógusa van, az erza és a moksa.)
2. Ugor csoport: magyar, manysi, hanti
- B. Török (vagy inkább türk): török, azerbajdzsáni, kazah, kirgiz, karakalpak, üzbég, türkmén, tatár, krimítatár, karacsáj, balkár, nogaj, csuvas, baskír, altáji, hakasz, jakut, tuvai
- C. Mongol: halka-mongol, burját, kalmük
- D. Mandzsu-tunguz: pl. nanaj, even, evenk

III. SZEMITA

héber, arab, máltai, amhara

IV. DRAVIDA (Dél-India és Sri Lanka)

tamil, malajalam, telugu, kannada, szingaléz

V. KÍNAI-TIBETI

kínai (ennek is több tájszólása van, pl. mandarin, kantoni),
tibeti, vietnámi, burmai, thai, stb.

A különböző szerzők az ázsiai nyelvekkel kapcsolatban eléggé eltérő véleményen vannak; még talán a maláj-polinéziai csoportot lehet külön megemlíteni, ide tartozik a maláj, az indonéz, jávai, bali, tagal és malgas (Madagaszkár szigetén). A többi nyelvet hol egy csoportba sorolják, hol külön-külön emlegetik, mint pl. a koreait és a japánt.

Szeretném még külön megemlíteni a kaukázusi nyelveket, de szintén nem csoportosítva rendszeresen; csupán két csoportot emelnék ki:

1. Ibér-abház: grúz, abház, abazin, adige, kabard, cserkesz (a három utóbbi tulajdonképpen egy nyelv két dialektusa)

2. Dagesztáni nyelvek: itt egyes településeknek gyakran saját nyelvük van, ezért is nevezik ezt a köztársaságot a hegyek és nyelvek országának. A három legfontosabb nyelv itt az avar, a lakk és a lezg.

Afrika nyelvei közül a lingalával, a szuahélivel, a hauszával és a fulbével foglalkoztam behatóbban, míg Amerika indián nyelvei számomra teljesen ismeretlenek, és gondolom, hogy a laikus — nem nyelvész — olvasók közül alig egy páran érdeklődnek irántuk. Bár a kecsua lassan már Peru hivatalos nyelve lesz a spanyol mellett.

Oroszország északi részén beszélt eszkimó nyelvcsoporthoz* tartozó csukcs különálló nyelv, az aleut és a grönlandi eszkimó pedig valójában egy nyelv két dialektusának fogható fel.

Mielőtt az egyes nyelvcsaládokhoz tartozó nyelvek — tanulás céljából történő — összehasonlítására rátérnék, pár szót szólnék az írásokról, a betűkről — illetve hieroglifákról — és azok fonetikai értékéről.

Mint ismeretes, régen volt a képirás, majd az ékirás, míg Kínában és Japánban mind a mai napig hieroglifákat használnak. Kínában ezek egy-egy szót jelentenek, míg Japánban több hieroglifát kapcsolnak össze, ezek együtt jelölnek egy szót. Sok helyen nem a latinhoz, illetve a szlávhoz hasonló betűket, hanem szótagírást használnak, mint pl. az indiai nyelvek esetében. Itt minden betű külön szótagot jelöl, pl. "ka" - a többi magánhangzót külön betűvel jelölik.

Koreában is használatos a szótagírás mellett a kínai hieroglifa, még a szótárakban is kétféleképpen adják meg a szavakat.

Nem tudom megérteni, hogy sokak számára miért olyan borzalmas a cirillbetűs írás. Vagy csak a politika játszott ebben szerepet? Gondoljunk az arab vagy a héber írásra, ahol jobbról balra írunk, sőt, a betűket másképpen kell írni, ha a szó elején, közepén vagy végén vannak. Ezek pedig betűk, nem szótagokat jelölnek, de a rövid magánhangzókat (mint már korábban is írtam) nem jelölik. A grúzban és az örményben is betűk vannak, de e két nyelvben megvannak a magánhangzók és a mássalhangzók is, tehát sokkal több jelük van, mint a hébernek vagy az arabnak. És mégis meg lehet tanulni. Az arab

* A nehéz megközelíthetőség és az elzártság folytán többnyire még alig ismert, hiányosan feldolgozott nyelvcsoport.

írásan alapul a többi mohamedán nép írása is, de saját fonetikai rendszerüknek megfelelően még más betűket is “alkottak” egy két pont segítségével a megfelelő arab betű alatt vagy felett. A latinbetűs nyelvekben is az illető nyelv fonetikájától függően vannak eltérő betűk, vagy ugyanazt a betűt másképpen ejtik ki. Az észak-indiai, tibeti és nepáli írás a szanszkritből jött létre, míg a dél-indiai írások egészen más milyenek. Míg Észak-Indiában a betűk “szögletesek” és felül egy vízszintes vonás van, Dél-Indiában és Sri Lankán, valamint Burmában és Thaiföldön a betűk kerekerek. Koreában — talán a kínai hieroglifák alapján — alakult ki egy egyszerűbb írás. Számunkra a legnehezebb a kínai és a japán írás. A kínaiban a hieroglifák egy-egy szót jeleznek, lévén a kínai izoláló nyelv. A japán írást még szótagírással is kiegészítették, ezekkel fejezik ki a ragokat, illetve gyerekek számára könyveket is adnak ki. Ez az egyszerűbb szótagírás a hiragana és a katakana — ezek nem olyanok, mint az indiai írásformák, mert az egyes magánhangzókra nincsenek külön jelek, hanem maguk a hiragana és katakana jelek jelölnek egy-egy szótagot, mint pl. “to”, “ta”, “de”, stb. A hiraganát főleg az idegen szavak átírására használják.

A nyelvtanulónak tehát azt is figyelembe kell vennie, hogy milyen a kéz ügyessége, és mennyire tud emlékezni az egyes írásjelekre. Kezdetben elegendő csak felismerni az egyes írásjeleket, hogy az idegen szöveget el tudjuk olvasni, de később, amikor írni akarunk, már tudni is kell a jeleket!

Igen ám, de egy nyelv betűinek megtanulásával még nem tudjuk az összes, azokkal a betűkkel, jelekkel leírt szó kiejtését a többi nyelvben, hiszen azokat szinte minden nyelvben másképpen ejtik ki. Ezért a kiejtést, ha beszélni akarunk, külön meg kell tanulni, legalább annyira, hogy félreértésre ne adjunk módot.

A magyar “a”-t csak a türk nyelvekben ejtik hasonlóképpen, míg a többi nyelvben általában rövid “á”-nak hangzik. Vannak olyan mássalhangzók is, amelyeket az egyes nyelvekben az utánuk következő magánhangzóktól függően másképpen ejtenek ki, pl a “g” szinte mindenütt “g”, de a hollandban “h”, a skandináv nyelvekben a magas magánhangzók előtt “j”, míg a szó végén ki sem ejtik. A spanyolban, portugálban, franciában, sőt az angolban az utána következő hangtól függően lehet “dzs”, “zs”, “g”. Ugyanez vonatkozik az ázsiai írásokra is. Különösen a kínai hieroglifákra, amelyeket a japánban szinte teljesen másképpen ejtenek ki - még csak nem is hasonlóan, bár általában ugyanazt a szót jelentik.

Itt még külön nehézség, hogy sokszor a nyomtatott jelet teljesen másképp írják, mint a kézzel írtat.

			kínaiul (Mandarin)	kantoni	Japán
ember	人	人 *	jen	jan	hito
én	我	我 *	wo	ngaw	watakusi

* A nyomtatott változat.

Az izoláló nyelvekben különösen fontos a hangsúly — 4-5 nyelvhelyzet, nyelvmagasság fordul elő. A szemita nyelvekben pedig a “h”-kkal és a “k”-kkal van nekünk nehézségünk, de míg az arabban három “h” van (ح , ه , ك), a grúzban négy (ჩ , ყ , ბ , ჰ). Vannak olyan nyelvek, pl. a cserkesz, adige, avar, ahol a “k”-nak van 3-4 változata. Még az azonos nyelvcsaládba tartozó nyelvek esetében sem jeleznek mindig egy ugyanazon hangot a megfelelő betűk, illetve a megfelelő hangot külön jellel kell kifejezniük,

pl. a lengyelben: ż, rz [zs], ś, ć lágy [s, cs]

vagy a csehben: ř [rzs] illetve a szerbhorvátban (bár a szerbben cirill betűket használnak): ш, њ, њ, (њ, љ, Ѣ - horvátul)

Egy másik probléma, ami különösen nekünk és a lengyeleknek jelent nehézséget, hogy a mi “sz” hangunkat ők “s”-nek ejtik. El tudjuk képzelni, mennyi kellemetlenséget jelenthet, ha a Szeged városnevet “lengyelesen” ejtik ki. Éppígy nehéz kimondaniuk a magyar “é”-t. Erre is sok kellemetlen példát lehetne felhozni.

(például: Egészségedre! - az é helyett e-t mondanak!!!)

Természetesen nem kívánok senkit sem elijeszteni a nyelvtanulástól a nehézségek leírásával, csupán, szinte minden oldalon, azt szeretném kihangsúlyozni, hogy a nyelvtanulás, akármennyire is rendelkezik valaki azzal a bizonyos “nyelvtelhetséggel”, “nyelvérzékkel”, kinkeserves munka, szenvedés. De megvan az öröm, amikor ki-ki saját célja szerint hasznát tudja venni az elsajátított nyelvnek.

Igaz, politikai alapon megértem az orosz nyelvvel szemben tanúsított ellenszenvet — és az ennek következtében kialakult “mi magyarok nem tudjuk megtanulni a szláv nyelveket” véleményt —, de mi köze a nyelvnek, a népnek és az igazi kultúrértékeknek a politikához? Magyarország földrajzi helyzetét is figyelembe kell vennünk, hiszen körülöttünk szlávok — oroszok, ukránok, szlovákok, csehek, szerbek, horvátok, szlovének — élnek, akikkel oroszul úgy-ahogy még akkor is meg tudjuk értetni magunkat, ha ők maguk sem beszélik jól ezt a nyelvet (ugyancsak politikai okokból). És az orosz ismeretében sokkal könnyebben meg lehet tanulni a többi szláv nyelvet (összesen pedig tizenegy van belőlük!).

Ilyen alapon a németet, amit szintén nagy kultúrnyelvnek tartok, ugyanilyen ellenszenvvel kezelhetnénk. Úgy látszik, a magyarok helyzetéről a Habsburg-birodalomban és a németesítési törekvésekről már elfeledkeztünk. Mindennek ellenére a német nyelv sokkal népszerűbb az orosznál. Csak a pénzért? A nyugati gazdagságért? Mert tapasztalatból tudom, hogy a németet nem tanulja meg gyorsabban és jobban a magyar — vagy akármely más nemzethez tartozó — gyerek vagy felnőtt, ha nem foglalkozik komolyan a nyelvvel.

Vagy az angolmánia? Ezt a nyelvet sem könnyebb elsajátítani, mint bármely másikat. Én is tanítottam, a feleségem meg több mint húsz éve tanítja lengyel és magyar iskolákban, és hiába próbált már ki minden módszert, ezidáig alig öt tanítványa volt, aki jól megtanulta a nyelvet. A módszer rossz? Nevetséges! Egyszerűen a gyerekek többsége lusta és elvárja, hogy a tanár, vagy a magnetofon, a video mintegy tanulás nélkül “beletöltse az agyába” a tananyagot. Azonban hogyan lehetséges ez, ha a feje már tele van az anyanyelvében előforduló fogalmakkal, amiket képtelen — vagy nem is akar! — elfelejteni, és nem hajlandó a nyelvet maga gyakorolni. Sajnos, igen sok esetben észrevettem, hogy aki fél évig foglalkozott egy nyelvvel valamilyen tanfolyamon, az már azt vallja magáról, hogy “perfekt tudja a nyelvet”. Persze azt nem mondhatjuk meg neki, hogy ő éppen csak sejti az értelmét annak, amit leírtak, amit mondanak neki, de meg nem értette, vagy félreértette.

Elnézést kérek ezért a kis kitérőért, most visszakanyarodom az eredeti témához. (Mint már oly sokszor írtam, nem tudományos célzattal írok, csak rá akarom vezetni az olvasót a tanulás szépségére, értelmére és módszerére, ami, lehet, sokaknak nem felel meg.)

Nagyon kell ügyelni — különösen azonos nyelvcsaládba tartozó nyelvek rendszeres tanulásánál — az eltérésekre és a hasonlóságokra. Itt szeretnék a különböző nyelvekre kitérni, fonetikai, szóbeli és nyelvtani esetekre egyaránt.

FIGYELEM: a példákat a mellékletben adom meg!!!

A MAGYAR ANYANYELVŰEKNEK
JAVASOLT MEGISMERÉSI
ÉS TANULÁSI
(EGYBEN FÖLDRAJZI)
SORREND

Szláv nyelvek

Abból indulok ki, hogy akad olyan ember, aki (annak ellenére, hogy kötelező volt,) legalább alapfokon megtanult oroszul. Tehát, ha tud oroszul, a bolgár szavakat nagyon gyorsan megtanulhatja, mert kevés az eltérés, és bár az ötszáz éves török iga következtében sok a török jövevényszó, a közös pravoszláv valláson keresztül megmaradtak az ószláv szavak. A nyelvtannal már több problémája lesz. Főnév- vagy melléknévragozás a bolgár nyelvben nincs, csak a többesszám képzését kell megtanulni, ami sok esetben eltér az orosztól (palatalizáció, ami más nyelvekben, pld. lengyel, cseh, stb. is előfordul; és az egyszótagú hímnemű főnevek teljesen más módon képzett többesszáma).

Azt is meg kell jegyezni, hogy a bolgárban csak az “u” és “i” előtt lágyul meg az “n”, “m” és a “r” mássalhangzó, de nem olyan erősen, mint az oroszban. Ugyanakkor a többesszám “u” végződése előtt sok mássalhangzó megváltozik.

Az igeragozás ellenben sokkal bonyolultabb. Több az igeidő és az igemód. Van úgynevezett “tanú nélküli” mód, ami azt fejezi ki, hogy a mesélő nem volt tanúja az eseménynek. A személyes névmások ragozása egyszerűbb, mint az oroszban, de a szórendet tekintve bonyolultabb. Nagyobb szerepük van az előljárószóknak, éppen azért, mert nincs főnév- és melléknévragozás, ezért mindent előljárószóval kell kifejezni.

A bolgár után következhet a makedón, amelyet a bolgárok nem is tartanak nyelvnek, hanem a bolgár egy dialektusának. Itt is vannak hangzóeltérések — a két nyelv között —, de nyelvtanilag szinte megegyeznek. Ezen kívül a makedón nyelvben (mivel Makedónia a volt Jugoszláviához tartozott) elég sok szerb szó van.

Ezután sor kerülhet a szerbre és a horvatra. A két nyelv szinte teljesen azonos. A szerbek cirill betűkkel, a horvátok pedig latin betűkkel írnak. Van néhány nyelvhelyességi, helyesírási és szóbeli eltérés, de ezek könnyen megtanulhatók. Ahol a szerbben “e” van, ott a horvátban “je”, vagy “ije” áll. Eltérnek a hónapok nevei; a szerbben “latinos”, a horvátban “szlávós” alakot használnak. De hadd álljon itt egy példa is: színház - szerbül “pozorište”, horvátul “kazalište”.

A korábbi Jugoszlávia harmadik államnyelve a szlovén volt. A már tanult nyelvek alapján (ügyelve az eltérésekre és hasonlóságokra) könnyen elsajátítható. A szlovénban éppúgy, mint az oroszban, a szerbben és a horvátban — a makedónnal és a bolgárral ellentétben — van főnév- és melléknévragozás, de az igeragozás “leredukálódott”, kevesebb az igeidő, és nincs “tanú nélküli” mód, viszont van úgy-nevezett “kettős szám”.

A délszláv nyelvek kiejtésében alig van eltérés, csak a horvátban létezik a

“č”, “đ” és a szerbben a “b”, “h” és a “h””. Mivel a magyarok általában jobban kedvelik a lengyeleket, mint a cseheket, vagy a szlovákokat, most áttérhetünk a lengyelre. Saját megítélésem szerint az ismertebb szláv nyelvek közül a magyarok számára ez a legnehezebben elsajátítható. A főnév- és melléknévragozása bonyolult, nagyon fontos szerepet játszik a palatalizáció, vagyis a mássalhangzók megváltozása egyes magánhangzók előtt. Az igeragozás — az igeotóket véve figyelembe — nem nehéz, de sok a rendhagyó ige. Ez a nyelv hasonlít a legkevésbé az eddig említett szláv nyelvekhez, de ismeretével könnyű megtanulni a szorbot (más néven vendet - Németországban élnek, két nyelven, felső- és alsó-szorbul beszélnek), valamint a csehet és a szlovákokat. Ezek közül egyedül a szorb nyelvtana bonyolultabb, mert itt is előfordul a “kettős szám”, sok a rendhagyó ragozású ige. A cseh és a szlovák nyelvtana majdnem teljesen megegyezik a lengyelével, azzal a különbséggel, hogy palatalizáció, mint a lengyelben, csak a csehben van - a szlovákban nincs, ezért ragozása közelebb áll az orosz ragozáshoz. A szlovákban vannak magyar jövevényszavak, ezért nagyon kell ügyelnünk a helyes szóhasználatra.

A lengyel ismeretében aránylag könnyen meg lehet tanulni kasubul, amit — mint már említettem — Gdańsk-Gdynia, Kościerzyna, Wejherowo környékén beszélnek. Hangsúlyozása eltér a lengyelétől, mert a lengyelben az utolsó előtti szótagot hangsúlyozzák, míg a kasubban az elsőt. Nyelvtanilag aránylag közel állnak egymáshoz, szókészletben már kevésbé.

A fenti szláv nyelvek ismeretében a belorusz és ukrán prózát (nem beszélve a köznyelvről) szinte teljesen meg lehet érteni. Az első közelebb áll a lengyelhez, a második pedig az oroszhoz. Nyelvtanukat tekintve valahol középen állnak.

A magyarok számára különösebb nehézséget az északi szláv nyelvek kiejtésében a lengyel ł, ć, ś, ą, ę, meg a cseh ř jelent, a szerbben is vannak a lengyelhez és a csehhez hasonló hangok, amiket szintén meg kell tanulni. Az ukránban, beloruszban és oroszban a hangsúlyozás nehéz, mert változó hangsúly van, ami ragozás közben is helyet változtathat. A szerbhorvátban kettős hangsúlyozás van, egy állandó és egy úgynevezett “zenei”.

A fentiekben megfigyelhető, hogy ezt a nyelvcsaládot is kisebb alcsoportokra lehet osztani: 1. keleti szlávok: orosz, ukrán, belorusz; 2. északi szlávok: lengyel, kasub, szorb, cseh, szlovák; 3. délszlávok: szerb, horvát, szlovén, makedón, bolgár. Az egyes alcsoportokba tartozó nyelvek hasonlóbbak, szorosabban összefüggenek egymással. A különböző alcsoportokba tartozó nyelveken beszélők nehezen értik meg egymást, mivel földrajzi helyzetük miatt egymástól távolabb élnek, így a nyelvük is másképpen fejlődött, bár nyelvtani szerkezetük szinte azonos.

Germán nyelvek

A fentiekhez hasonlóan itt is megkülönböztethetünk néhány nagyobb egységet és egy-egy különálló nyelvet.

a. német, holland, afrikaans

A németet négy állam vallja államnyelvének és az ott élő nép az anyanyelvének (Németország, Ausztria, Svájc és Lichtenstein). Annak ellenére, hogy az irodalmi nyelv mindenütt azonos, a fonetikai eltérések és a tájnyelvi kifejezések megnehezítik a megértést. Aki Svájcban jár és csak az irodalmi németet beszéli, a svájciak nyelvét aligha érti meg.

A német, a holland és az afrikaans (ez utóbbi a holland dél-afrikai változata, bizonyos mennyiségű bantu, zulu, stb. szókinccsel gazdagodva) szókészletében nagyon közel áll egymáshoz, ezért a németül beszélők könnyen megtanulhatják a másik két nyelvet, természetesen figyelembe véve a kiejtésbeli eltéréseket és az azonos alakú, de sokszor mást jelentő — rokonértelmű — szavakat. Tehát aki tud németül, az még nem tud hollandul, vagy fordítva. Ekkor is kell tanulni, de már könnyű az ember dolga.

b. skandináv nyelvek: dán, svéd, norvég, izlandi

Az első három nyelv nagyon közel áll egymáshoz, hasonlítanak a németre és a hollandra, bár természetesen vannak eltérő szavak és nyelvtani szabályok (a dánban, svédben és norvégban csak két nem van, és nem olyan bonyolult a ragozása, mint a németé - az igeragok lekoptak). Az izlandi – földrajzi helyzete következtében — talán legjobban őrizte meg a skandináv nyelvek és egyúttal a germán nyelvek ősfarmáját. Sok a többi nyelvből már elhagyott szó, ugyanakkor nemigen szereti a “nemzetközi” szavakat, általában saját szót alkot ezekre a fogalmakra. A nyelvtanuló számára nem csak a másutt elő nem forduló szavak, hanem a hangok is nem kis nehézséget okoznak.

c. angol: Annak ellenére, hogy most erre a nyelvre a legnagyobb a kereslet, szerintem nem angol vagy nem amerikai nem tudja a kiejtését tökéletesen megtanulni (számunkra idegen hangok, jelentős szó- és mondat-intonáció), és a nyelvtanban is rengeteg hibát követhetünk el, ha nem gyakoroljuk eleget. Sok az igeidő és ezek használatára nagyon kell ügyelni. Igaz viszont, hogy a ragozás nagyon egyszerű. Ami pedig a szókinccset illeti, rengeteg a latin-francia eredetű szó (amelyeknek természetesen egészen más a kiejtésük, mint az eredeti nyelvben), sőt, nagyon sok esetben van latin és germán eredetű szó egyazon fogalomra. Ilyenkor általában stíluskérdéssel állunk szemben, de ennek is vannak bizonyos megkötöttségei. Például nagyon csúnyán hangzik, ha csak latinos vagy csak germános kifejezéseket alkalmazunk, bár az emelkedettebb stílusban inkább

a latinos formák használatosak. Ugyanakkor a szépirodalomban a szerző hol a latinos, hol a germános formát használja, a változatosság kedvéért.

Itt mellékesen szeretném megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy most nem divat latinul tanulni, én mégis mindenkinek ajánlom legalább alapfokon megismerkedni ezzel a nyelvvel. Az sem árt, ha a nyelvtant tudjuk (ami tényleg bonyolult), mert nagyon nagy segítséget nyújt minden indoeurópai nyelv tanulásánál, nem is beszélve az újlatin nyelvekről. Az angolnál is sok felesleges erőfeszítéstől menti meg az embert a latin legalábbis alapfokú ismerete.

A germán nyelvek segítségével lehetővé válik szinte az egész világ megismerése. Legalábbis közvetítő nyelvként lehet használni az angolt — németül is sokfelé beszélnek a világon — ha valaki nem akar jobban belemélyedni egy nép életébe, kultúrájába. (Ehhez feltétlenül szükség van a nép anyanyelvének ismeretére.)

Újlatin vagy román nyelvek

Mint a csoport nevéből is kiderül, ezek a nyelvek a latinból alakultak ki. Az egyes, régen törzsszövetségekben élő népek nyelve és a latin keveredett bennük. Az, hogy mennyire kerültek a latin befolyása alá, mindenek előtt a Rómától való távolságtól függött, hiszen ez volt az államnyelv, egy már akkor magas kultúrával és fejlett írásbeliséggel rendelkező nép anyanyelve.

Ezek az újlatin nyelvek Európa nyugati (pontosabban délnyugati) területein egységes tömböt alkotnak, csak a román alakult ki Kelet-Európában, a szlávok és a magyarok választják el őket a többitől. Nagy területen beszélik ezeket a nyelveket Amerikában és Afrikában is.

Elsőnek mindenki a franciát ajánlja közülük, de én más véleményen vagyok. Dallamosságát és a nép temperamentumosságát tekintve, no és nem utolsósorban azt, hogy hozzánk aránylag közel élnek, magyarok számára elsőnek az olaszt ajánlanám, majd, ha valaki minden újlatin nyelvet meg akar tanulni, a románt. (Itt is tegyük félre a politikát és a népeink között sajnos sok területen erősen megnyilvánuló ellenségeskedést.) A román nyelv tanulásában nagy segítséget nyújtanak a szláv nyelvek is, mert sok benne a szláv eredetű szó, sőt, magyar eredetűek is vannak. Mint az angolban, itt is vannak a különböző eredetű szavak használatánál bizonyos stílusbeli eltérések, de egyáltalán nem annyira lényegesek, mint ott.

Ezután javaslom a franciát, ami — szerintem — nagyon intelligens,

kifinomult nyelv. Nehéz lesz megtanulni csak a szláv és germán nyelvek ismeretében, mert igeragozása bonyolult, sok a rendhagyó ige. Nagyon fontos az egyes igeidők egyeztetése, meg a magyarban ismeretlen kötőmód “subjonctív” használata, ami az olaszban és a románban is előfordult. Amennyiben valaki korábban már megtanult olaszul, ügyeljen a franciánál a kiejtés lágyságára az erőteljesebb, férfiasabb olasz után.

A spanyol meg a portugál tanulásánál megint a két nyelv különválasztásával lesznek nagyobb nehézségeink. Egyébként szerkezetüket, nyelvtanukat tekintve nem nagyon térnek el sem egymástól, sem az előbb tárgyalt nyelvektől. Természetesen vannak itt is szavak, amelyek másképp alkalmazandóak, mást jelentenek, de ez minden nyelvnek, nyelvcsoporthoz a sajátossága. Ha jobban bele akarunk merülni a spanyol kultúrába, érdemes megismerkedni a közép- és dél-amerikai spanyol nyelvvel is (sok esetben még itt is eltérnek az egyes országokban beszélt “tájszólások”, és nem csak a köznyelvben, hanem az írásban is!). Ugyanez érvényes a portugálra is, hiszen a brazíliai portugál — talán az ottani indiánok és a behurcolt rabszolgák nyelveinek hatására — nagyon sokban eltér az európaiétól.

Bizonyára akadnak olyanok, akik tudják, hogy Spanyolországban beszélnek még katalánul, ami elég közel áll a spanyolhoz, Franciaországban pedig provanszálul. (Az utóbbi időben könyvek is jelennek meg ezen a nyelven.)

Svájc negyedik hivatalos nyelve — a német, a francia és az olasz mellett — a retoromán (ők maguk rumentsch ladinnak nevezik a nyelvet). Ez a nyelv számomra nagy csemegét jelentett, egy kis néphez vitt közelebb, amelyik Svájc völgyeiben él.

Vannak még különböző tájnyelvek Olaszországban és Spanyolországban. Franciaországban és Spanyolországban baszkul is beszélnek, de ez az egyik itt tárgyalt európai nyelvhez sem hasonlít, valószínűleg nem is indoeurópai nyelv. Sokan úgy vélik, hogy valamilyen csodálatos módon a Kaukázusból származtak ide, és nyelvük bizonyos hasonlóságot mutat a grúzzal.

Balti nyelvek

Európában az eddig felsorolt nyelveken kívül alig van pár indoeurópai nyelv, dialektus. Mindössze egy olyan indoeurópai csoport él itt, amelyikhez jelenleg kettő, a volt Szovjetúnióban beszélt nyelv tartozik, a litván és a lett. Ha eddig nem is igen tudtak az emberek itt Magyarországon erről a két balti köztársaságról, a nyelvükről, most, “hála a politikának”, szinte mindennap halljuk emlegetni őket.

Két kis nép nyelvéről van szó, amelyek azonban nagy múltra és fejlett irodalomra tekintenek vissza. Ez a két nyelv, de főképpen a litván őrizte meg Európában a legjobban az indoeurópai ősnyelv elemeit. Sok, a szanszkriothoz hasonlatos szót, nyelvtani megoldást találhatunk benne. Nyelvtana elég bonyolult, nagyon kedvelik az igenéssel rövidített mellékmondatokat. Néha-néha még a mai szépirodalmukban is előfordul a “kettős szám” (erről tettem említést a szláv nyelveknél — a szorbnál és a szlovénnél). A litvánban is és a lettben is sok a környező népektől átvett szó, ami történelmük eredménye, következménye. A litvánban inkább lengyel és orosz, a lettben pedig észti és orosz szavakra bukkanhatunk.

Ha valaki rászánná magát e két nyelv megtanulására, én elsőnek a litvánt ajánlanám, annak ellenére, hogy a lett mondatszerkesztése könnyebb és a szavak hangsúlya állandó, mert a litván kiejtése magyarosabb, a lettben sok a magyar fülnek idegen mássalhangzótörklődés. Ráadásul Magyarországon aránylag sok litván él, működik a magyarországi litvánok “Báthory István” Társulata (a vilniusi egyetemet Báthory István alapította, mint lengyel király, Lengyelország és Litvánia úniója idején).

Görög

A latinnál ősbib nyelv, de mégsem terjedt el annyira. Ennek oka, hogy mikor a Római Birodalom légiói maghódították Görögországot, az megszűnt tengeri nagyhatalom lenni, majd később hosszú ideig török megszállás alatt volt. Így kisebb a befolyása a többi nyelvre, mint a latinnak, — még a közelükben élő népek nyelvére is. Gondolom, hogy Magyarországon most azért tudnak olyan kevesen görögül, mert megszűnt az ókor iránti érdeklődés, a középiskolákban beszüntették az ógörög oktatását, az újgörögöt pedig nemigen tanulják, mert Görögországba nem utaznak olyan tömegesen az emberek, mint Ausztriába vagy

Németországba. No meg azt gondolják, hogy ha egyszer-kétszer mégis elmennek oda turisztikai céllal, akkor az angollal is elboldogulnak. Épp ezért maradt meg ez a nyelv a “szakemberek” számára. Igaz, nem egyet az írás is elijeszt, pedig a középiskolát végzetteknek a matematikából ismerniük kellene a görög betűket.

Ami magát a nyelvet illeti, a magyarok számára aránylag könnyen kiejthető hangokat tartalmaz. Nyelvtanilag kissé bonyolultabb, de úgy vélem, a komoly érdeklődőknek a kedvét ez sem veszi el.

Albán

A Balkán-félszigeten beszélnek még egy kis indoeurópai nyelven, ez az albán. Két dialektusa van. Számunkra, meg a többi európai nyelven beszélők számára is, elég nehéz megtanulni. Hanganyagában is vannak nehézségek, de a nyelvtanával alaposabban kell foglalkozni, mert elég bonyolult. Rengeteg a rendhagyó ige. Talán majd ha az utazók előtt megnyílnak Albánia kapui, akadnak néhányan, akik egyszerű kíváncsiságból meg akarnak tanulni albánul.

Örmény

Habár a világon szétszórva elég sok örmény él és a nyelvük ősi kultúrnyelv magas értékű irodalmi művekkel, és az utóbbi azerbajdzsán-örmény összetűzések éppúgy, mint a Musa-Dag negyven napja (a törökországi vérengzés az örmények között) ideig-óráig az örményekre fordították a világ szemét, örményül aránylag kevesen tanulnak. Ennek több oka is lehet, az idegen írásjelek, az eltérő hangok, a nyelvtan (számunkra “érthetelen” igeidők, stb.) egyrészt, másrészt pedig az, hogy az anyaország a volt Szovjetunió egyik köztársasága; a ritkán oda eljutó magyarok nem látták értelmét, hogy megtanulják ennek a kis népnek a nyelvét, hiszen könnyen elboldogulhattak ott az oroszokkal is. Sajnos, a köztudatban az élt, — most, a nemzetiségi megmozdulások korában talán már nem — hogy a Szovjetunió az Oroszország, és ott oroszul beszélnek. Pedig saját tapasztalatomból tudom, hogy sokan, akik ott élnek, még annyira sem tudnak oroszul, mint Magyarországon azok, akiknek kötelezően “beleverték” a fejébe az oroszot.

Az örményről még azt szeretném megjegyezni, hogy minden nehézség ellenére érdemes foglalkozni vele, nagyon logikus felépítésű nyelv. Sok érdekes dolgot meg lehet tudni tanulása közben, és azután az örmény irodalmon keresztül.

Most, befejezván az indoeurópai nyelvek tárgyalását, meg kívánom jegyezni, hogy bármelyik ismeretében könnyebb a következőt megtanulni. Azonban, ha valaki rászánja magát egy másik nyelvcsaládba tartozó nyelvek tanulására, feltétlenül próbálja meg az indoeurópai nyelveket “külön fiókba” zárni, hogy ne zavarják őt a továbbiakban. Teljesen más — hanganyagukban, szókészletükben, valamint nyelvtani felépítésükben — nyelvekkel találjuk szemben magunkat; esetleg csak a magyar nyelv lehet segítségünkre (pl. a finnugor, a török, és talán még a mongol nyelveknél), de a többi nyelvnél már ez sem segít. Tökéletesen “újja kell születni”, ha például a kínait, a vietnámit, vagy menjünk még messzebb, a lingalát vagy a szuahélit akarjuk megtanulni.

Urál-Altáj — Finnugor nyelvek

A nyelvészet tudománya szerint a magyar is ide tartozik, mégpedig az ugor csoportba, a manysi és a hanti nyelvekkel együtt (én az osztyák, zürjén, stb. elnevezések helyett ezeket használom, mert ezekhez szoktam hozzá).

A finn csoportba a finnen kívül az észti, lapp, udmurt, komi, mari, moksa-mordvin és erza-mordvin tartozik, de én különvenném az udmurtot, marit és mordvint egy volgai csoportba, a komit meg valahová a finn, észti és a volgaiak közé helyezném. Mi magyarok kerültünk el tőlük a legtávolabb és éppen ezért nyelvünk másképpen fejlődött.

Mi a közös ezekben a nyelvekben? Általában birtokos személyragot kapnak a főnevek (kivételesen az észti), a finn, az észti és a magyar kivételével mindenhol vannak a főneveknek úgynevezett “határozott” alakjai, ami talán a magyar főnév határozott névelős alakjának felel meg leginkább. A finn és az észti kivételével a főnév előtt álló melléknév nem ragozódik. Nemek nincsenek. A mondatban a szórend általában kötetlen. A magyarban, a két mordvin nyelvben és a manysiban meg a hantiban különbséget tesznek az alanyi és a tárgyias igeragozás között (ez érdekes módon megvan egyes kaukázusi nyelvekben, de a türk nyelvekből hiányzik!). A finnben, a többi, ebbe a nyelvcsaládba tartozó nyelvvel ellentétben, a főnévi igenévnek kettőnél több alakja van (míg a többiben kettő) és, bár csak részlegesen, a főnévi igenevet is ragozzák.

Amit eddig írtam, az csak a nyelvtani szerkezetre vonatkozott. Ami a szókészletet illeti, a magyar a legkevertebb. A finn meg az észti nagyon hasonlít egymásra, ugyanezt mondhatjuk az udmurtól, a mariról és a két mordvinről. A komit valahol középen helyezném el. (Példákat erre is a mellékletben adok!)

A hangkészletben is vannak eltérések, szinte mindegyik finnugor nyelvben

találunk egy-két olyan hangot, amelyik a többiben nem fordul elő.

Urál-Altáj — Türk nyelvek

Mint már korábban is említettem, a magyarban elég sok török jövevényszót találunk és nyelvtanára is nagy hatással voltak a türk nyelvek. Nem is annyira az oszmán-török, hanem azoknak a népeknek a nyelvei, akikkel őseink vándorútjuk során hosszabb-rövidebb ideig együtt éltek.

Most ezekre a nyelvekre térnék rá, szintén röviden.

A türk népek közül csak az oszmán-törököknek van önálló államuk, Törökország, a többi türk nép, vagyis a többség, a volt Szovjetúnióban köztársaságokat, autonóm, illetve nemzeti területeket alkotva él, de élnek türkök Iránban, Afganisztánban, Mongóliában és Kínában is. Nyelvük szókincsét és nyelvtani szerkezetét tekintve nagyon hasonlítanak egymásra, talán annyira, mint a szlávok, ha nem jobban. Ennek bizonyára az is az oka, hogy egészen Tuváig a türkök mohamedánok, és szinte egy tömbben élnek. A tuvaiak és az altájaiak pedig sámánisták, őket csak a hit tartja össze, bár nyelveik két eltérő alcsoportba tartoznak. A mohamedán türk népek nyelvében, igaz, éppen a Korán hatására, sok az arab szó. Az azerbajdzsánban (mivel Iránban még több azerbajdzsán él, mint Észak-Azerbajdzsánban) és az üzbégben (a szintén iráni tadzsikok hatására) sok perzsa szó van. Sőt, az egyes nyelvekben, például az azerbajdzsánban, sok fogalomra három szót is használnak (türk, arab, perzsa). Ezeket a költők nagy előszeretettel alkalmazzák műveikben, elkerülendő a monotóniát, ami azonban a fordítók számára igen nagy nehézséget jelent — hiszen hogyan találjanak egy rövid gazelben* a “szem”-re három különböző szót?!

Az oszmántörököknél az Ata Türk idejében végrehajtott írásváltoztatással (az arab betűkről áttértek a latin betűkre) és a nyelvújítással valahogyan megoldották ezt a kérdést, felújítva az ősi türk szavakat, illetve újakat alkotva az arab és a perzsa szavak helyett, hogy megtisztítsák a nyelvet. A volt szovjetúnióbeli népek esetében sok orosz szó keveredett a türk nyelvekbe, bár az utóbbi időben náluk is — főleg az azerbajdzsánoknál — megfigyeltem a nyelv tisztaságára való törekvést. Pár évvel ezelőtt még szabadon használták a török-azerbajdzsáni nyelvbe keverve az orosz szavakat a köznapi életben is, nem beszélve a tudományos irodalomról, de mostanra átvettek az arabból, perzsából, oszmántörökből — saját nyelvük szerkezetének és hangzásának jobban megfelelő — szavakat, vagy újakat hoztak létre.

* gazel = rövid, pár versszakos, főként szerelmesvers!

Érdekes, hogy még a volgai türkök (baskirok, tatárok, csuvasok) nyelve is mennyire hasonlít a többi türk nyelvre, talán csak a tuvaiknál, a hakaszoknál, a jakutoknál és az ujugroknál van nagyobb eltérés az ősi türk nyelvtől, aminek minden bizonnyal a mongol hatás, a sámánizmus az oka, míg a keleti és az északi türkök az iszlám befolyása alatt éltek, és hiába akarnák sokan titkolni, még ma is mohamedánok. Az altájiban, tuvaiban sok a mongol, mandzsu-tunguz szó, de nyelvtanuk a többi türk nyelv nyelvtanával azonos, habár a jakutban az igeragozás rendkívül gazdag igemódokban és igeidőkben.

A főnévragozás minden türk nyelvben — legalábbis az öt fő esetet tekintve — azonos (alany, birtokos, részes, és a két helyhatározó esetre gondolok), egyes nyelvekben azonban még más esetek is előfordulnak, illetve több nyelvben a tárgyesetnek külön végződése van — vagyis nem egyezik meg az alanyesettel vagy a birtokosessel. A birtokos személyragok azonban szinte teljesen azonosak, és, mint már korábban említettem, az esetragok a birtokos személyragokat követik.

Az igeragozás kisebb-nagyobb eltérésektől eltekintve azonos (a fő igeidőket és igemódokat tekintve). Két türk nyelvre, az oszmán-törökre és az azerbajdzsánra jellemző, hogy van úgynevezett “tanú nélküli” mód, amikor olyan cselekvésről, eseményről van szó, aminél a beszélő nem volt jelen, csak hallott róla. Szeretném itt megjegyezni, hogy a bolgár nyelv is — talán éppen a hosszú török megszállás következtében — átvette a tanú nélküli módot. Hasonló jelenséggel találkozunk a csuvasban is, de itt ezt “esemény módnak” nevezik és minden személyben egy formája van. Ezek a módok nekünk magyaroknak sok nehézséget jelentenek. Hogyan mondhatjuk például azt, hogy “A vonat hat órakor érkezik.”? (Ha bizonyosan tudjuk, láttuk a menetrendet vagy már utaztunk az illető vonaton, akkor a kijelentő mód használatos; azonban, ha nem tudjuk pontosan, akkor a tanú nélküli módot kell használni, és akkor a mondat pontos jelentése magyarul: “A vonat állítólag hat órakor érkezik.”) Itt láthatjuk, hogy amit magyarban egy módosítószó, határozószó segítségével fejezünk ki, azt a fentemlített nyelvek egy külön igemóddal képesek kifejezni. Vagy álljon itt egy másik példa: “Tegnap nagyon fáradt voltam.” Ezt mondhatom kijelentő módban, ha tényleg fáradt voltam és ennek esetleg tanúja is volt. Ugyanakkor mondhatom tanú nélküli módban is, ha biztosan tudom, hogy nem láttak fáradtan, de én magam mégis azt állítom, hogy fáradt voltam.

A jakutban pedig vannak epizodikus múltidők, eredmény-múltak (ez talán a szláv nyelvekben előforduló befejezett igei alaknak felel meg), vannak időbeni-feltételes módok, stb.

A mondat szerkezet minden türk nyelvben azonos. A mondat elején áll az alany, bár néha — ha ki akarom hangsúlyozni — megelőzheti az idő- vagy

helyhatározó. Az alany után következnek a többi mondatrészek, de az állítmány mindig a mondat legutolsó szava. Ebben a legtávolabbi türk nyelvek, a jakut, tuvai, sem jelentenek kivételt. Egyébként, amint majd később látni fogjuk, ez a mondat szerkezet egyéb ázsiai nyelvekre is jellemző, mint pl. a mongol, japán, sőt, egyes északi indoeurópai nyelvekre is, mint az észak-indiai nyelvek, a perzsa, stb.

A türk nyelvekben is megvan a magánhangzó-illeszkedés — mint a magyarban, sőt, nagyobb mértékben —, de itt sem mindegyik nyelvben egyformán. A legfontosabb az, hogy a magas hangrendű szótag után magas magánhangzójú rag, a mélymagánhangzójú szótag után mély hangrendű rag következzen, de ez az illeszkedés a kirgizben és a kazahban nagyobb mértékben fordul elő, mint a többiben. Egyedül az üzbég a kivétel (pl. oldim, suzdim, Taskentda, Londonda).

A fentiekből, gondolom, az érdeklődők megállapíthatják, hogy a magyarok számára egy-két fonetikai és nyelvtani nehézségtől eltekintve aránylag könnyű megtanulni a türk nyelveket, habár az azerbajdzsánban, türkménben, üzbégben, kazahban az arab és a perzsa hatására több, számunkra idegen hang fordul elő, amelyek azonban az altájiból hiányoznak. A jakutban szintén vannak számunkra nehezen kiejthető hangok. A türk nyelvek tanulásánál (főként az oszmán-töröknél) nagyon jó magyarosan gondolkodni, azaz inkább a magyaron, mint az indoeurópai nyelveken keresztül közelítsük meg őket!

Kaukázusi nyelvek

Az, aki még nem unta meg a nyelveket, illetve éppen a Kaukázus iránt érdeklődik, a már korábban említett örményen és azerbajdzsánon kívül tanuljon meg legalább grúzul. Ne riadjon meg a betűktől, se a kiejtéstől, habár az a magyartól sokban eltér, mert sok a számunkra idegen hang, pl. négy “h”, kettő “c”, kettő “p”, kettő “t”, kettő “k” fordul elő, amelynek nem megfelelő kiejtése igen gyakran a megértést akadályozza.

Főnév-, melléknév- és névmásragozásuk nem túl bonyolult, de az igeragozás nagyon is az. Előképzők, ragok alkalmazásával fejezik ki például azt, hogy valaki valakinek az ő számára — és nem más számára — tölem távoleső helyre ír. A személyes névmást ilyenkor külön nem is kell használni, sőt, általában csak akkor használják, ha az igei személyragokból — előképzőkből — nem derül ki pontosan, hogy miről is van szó (a személyes névmás tárgy- és részesesetét jelző előrag sokszor egyforma, csak a helyük dönti el, hogy mit is jelent; ha az előképző

előbb vagy hátrább van, attól függően jelentheti az ige, hogy “te látsz engem”, vagy “én látlak téged”, “ő írja nekem azt” vagy “én írom neked ezt”, stb., a cselekvés folyamatos illetve befejezett voltát, vagy azt, hogy maga a cselekmény vagy annak az eredménye a fontos). Ha már egy kis gyakorlatunk van, könnyen megérthetjük a grúz szövegeket, de sokáig nehézségünk lehet, ha mi magunk akarunk grúzul írni, ezért én általában ellenőrzöm a nyelvtanban a “ragok” helyét.

Állítólag ide tartozik a Francia- és Spanyolországban beszélt baszk nyelv is, bár kellőképpen még nem dolgozták fel.

Grúziában élnek az abházok is. Nyelvük szerkezete hasonló a fentiekhez. Rengeteg, az európai ember számára szinte kimondhatatlan hangot tartalmaz. Éppígy a kabard, cserkesz, adige nyelv — ezek nyelvtani szerkezete közel áll a grúzhoz, szintén előképzőket, ragokat használnak az igeragozásban.

Külön kell említést tenni a dagesztáni nyelvekről (avar, lakk, lezgin), amelyekben rengeteg a magyar ember számára szinte kimondhatatlan mássalhangzó, de magánhangzójuk alig van. Az igeragozás nem túl nehéz, ellenben sokkal nehezebb, bonyolultabb a főnévragozás. Nagyon sok az úgynevezett “hely-eset”, amelyek a hol, hová, meddig, honnan stb. kérdésekre felelnek.

Egy nyelv két külön dialektusa (talán a cseh - szlovák kapcsolatával állítható párhuzamba) a csecsen és az ingus.

A Kaukázusban élnek a karacsajok és a balkárok (akik szintén egy nyelv két dialektusát beszélnek) és a nogajok — ezek a nyelvek a türk nyelvek közé tartoznak. A Kaukázusban — részben Grúziában (Dél-ószétiában), részben az Észak-Oszét Autonóm Köztársaságban (Vladikavkáz, a volt Ordzsonyikidze a fővárosuk) — élnek az oszétek is, de ez már nem kaukázusi nyelv, hanem az indoeurópai nyelvek iráni csoportjához tartozik, a perzsával, darival, tadzsikkal és pustuval együtt.

Ismételten szeretném megjegyezni, hogy — véleményem szerint — annak ellenére, hogy az itt felsorolt nyelveket senki sem fogja tökéletesen beszélni a magyarok, de még más népek közül sem (már ami a kiejtésüket illeti), a szavakat, a nyelvtant el lehet jól sajátítani, ha valakit az illető nyelvterület valóban érdekel. Azt vallom, hogy különösen itt és most jobb rosszabbul beszélni ezeken a kis nyelveken, mint akármilyen csodálatosan — oroszul. Nem egyszer találkoztam ezeknek a népeknek a képviselőivel, akik lelkesen figyelték a szavaimat, illetve olvasták leveleimet, amikor is akár csak pár mondat erejéig áttértem az ő nyelvükre az ororszról. Soha senki nem tett megjegyzést sem a kiejtésemre, sem a nyelvtani hibáimra. Levélben, természetesen, szívesen segítettek és segítenek csiszolgatni a mondataimat, de szemembe senki sem sajnálkozik, hogy rosszul

beszélék vagy írok. Ők maguk is tudatában vannak annak, hogy bizonyos hangok és nyelvtani szerkezetek csak az ő nyelveikben fordulnak elő (esetleg még egyes afrikai és amerikai indián nyelvekben, de az nagyon messze van és nem is kívánok foglalkozni velük könyvemben, mivel nekem nincs azokba betekintésem).

Iráni nyelvek

Már említettem, hogy a Kaukázusban élnek az oszétek, de a nyelvük nem kaukázusi nyelv. Könyvem második részének az elején írtam a nyelvcsaládokról. Mint akkor említettem, az indoeurópai nyelvek több csoportba oszlanak, az egyik ilyen nyelvcsalád az iráni. Legfontosabb képviselője a perzsa (Iránban), a perzsának talán dialektusának lehet nevezni a darit (Afganisztánban) és a tadzsikot. Ez a három nyelv nagyon hasonlít egymásra, szinte megértik egymást. Ide tartozik még a szintén Afganisztánban beszélt pustu nyelv is. A perzsa, a dari és a pustu nyelven arab betűkkel írnak, természetesen a fonetikai eltéréseknek megfelelően egy kibővített arab írást használnak. Az oszétek és a tadzsikok a cirill betűket használják, de vannak olyan betűk, amelyek az oroszban nem fordulnak elő. E nyelveknek sem a kiejtése, sem a nyelvtana nem túl nehéz. Esetleg a "h"-k és a "k"-k, valamint a pustu néhány más hangja jelent kisebb nehézséget.

Főnévragozás az oszétban van. Az igeragozást előképzőkkel, illetve ragokkal (perzsa, tadzsik, pustu, dari) oldják meg. Jellemző rájuk az, hogy sok igét a "tenni" igével képeznek, amit a megfelelő főnév illetve melléknév után tesznek. (Egyébként a türk nyelvekben is gyakran előfordul ilyen összetétel!)

A mondat szórendje itt is kötött, a mondat elején áll az alany, utána a többi mondatrész, majd a mondat utolsó szava az állítmány. Ha egy idő- vagy helyhatározót ki akarunk emelni, akkor az a mondat elejére, az alany elé kerülhet. Természetesen ez csak a köznyelvre és a prózára vonatkozik, mert a költészetben a ritmus, rím kedvéért sokszor teljesen felborul a szórend. Elég sok a rendhagyó ige, sokszor megváltozik a jelen- vagy múltidőben az igető, de ezek aránylag könnyen megtanulhatók.

Észak-indiai nyelvek

Egyre inkább távolodunk Magyarországtól, nem tudom, akad-e még olvasó, akit érdekelnek ezek a népek, nyelvek, de gondolom, hogy India ősi kultúrája felkelti néhány ember érdeklődését. Igaz, eljutni oda elég költséges, de talán sokaknak kezébe kerülhetnek indiai tárgyú könyvek, és azok után néhányan már eredetiben is szeretnének megismerni valamit. Itt is fennáll annak a veszélye, hogy többen legyintenek: minek az indiai nyelvekkel foglalkozni, hiszen ott szinte mindenki tud angolul. Én meg felteszem a kérdést: "Tényleg tud?" Mint már előbb írtam, a volt Szovjetunió kb. 70 évig létezett, előtte pedig az orosz cári birodalom, de még most sem tud mindenki oroszul. A gyarmatosítók nyelve sosem lesz a kultúra, az irodalom nyelve, hanem mindig csak közvetítőnyelvként marad fenn az ott élő kisebb népek, nemzetek, törzsek között. Így volt ez a Szovjetunióban, és így van Indiában, Afrikában, sőt, Amerikában is, ahol egyre elevebben kezdenek mozgolódni az adott népi nyelv fejlesztésével foglalkozó társaságok, egyházi iskolák, tudományos intézmények. Megemlíthetjük többek között a szibériai sorszokat, akik épp most adták ki szótárukat, és már egy-két könyv is megjelent sorszul.

Ilyen helyzetben vannak India kis népei is, főképpen a Dél-Indiában élő kisebb törzsek, ahol, akárcsak az afrikai volt gyarmatokban a gyarmatbirodalmak felbomlása után, igyekeztek a legnagyobb törzs, népcsoport nyelvét megtenni államnyelvnek. Amerikában is — mind Észak- és Dél-Amerikában — kezdenek a fejlettebb, angolul vagy spanyolul jól beszélő indián népek képviselői (az értelmiségi réteg) a saját anyanyelvük fejlesztésének a fontosságára felhívni a többiek figyelmét. Hát akkor miért volna elég Indiában az angolt tudni, hiszen ott már évezredekkel ezelőtt irodalmi művek születtek szanszkritül, majd az egyes nemzeti nyelveken. A szanszkritből indult el a nemzeti nyelvek fejlődése, abból alakultak ki Észak-India — és Nepál, Pakisztán, Banglades — nyelvei.

E nyelvek tanulásánál se ijesszen meg senkit az írás. Minden észak-indiai nyelv (a Pakisztánban beszélt urdu kivételével) a szanszkrit írásból, a saját hangalakjának megfelelően kialakult dévangári írást használja. Az urdu, lévén az indiai mohamedánok és pakisztániak nyelve, az arab ábécét használja, de maga a nyelv indoeurópai, bár sok benne az arab szó. A dévangári tulajdonképpen szótagírás, mert a magában álló betű mindig az "a" hanggal együtt olvasandó, ha utána egy másik mássalhangzót jelölő betű áll. A többi magánhangzót (á,é,e,i,ió,ao,u,ú) külön betű jelzi.

Ha valaki ezekkel a nyelvekkel kíván foglalkozni, tapasztalatom szerint megint el kell felejténie a magyar nyelv szerkezetét és inkább valamelyik

indoeurópai nyelvet kell segítségül hívnia, habár itt Európában, mint már említettem, a litván áll a legközelebb a szanszkrithez, litvánul pedig elég kevesen tudnak. A hindi és az urdu szinte egy és ugyanazon nyelv (ld. korábban a szerbet és a horvátot), csak az utóbbiba sok arab szó került az iszlám vallásos könyvei, irodalma hatására. Ezekben a nyelvekben, az ázsiai nyelvektől eltérően, ismét találkozunk a nyelvtani nemek fogalmával. A főnév ragozása általában névutókkal történik, de a többesszámban és a vocativusban (hívó eset) a főnév utolsó magánhangzója változik meg. Az igeragozásban a magyarban ismeretlen igeidőkkel is találkozunk, ahol érdemes az angolt, illetve a franciát venni alapul. Az igeragozás általában az igető utolsó magánhangzójának a megváltoztatásával és a rag, illetve a (honá — lenni) ige egyes formáinak hozzátételével történik. Az igetők képzésénél van néhány kivétel, de éppen mivel maga a ragozás a legtöbb esetben a "honá" ige ragozott formáinak a segítségével történik, könnyen elsajátítható. Esetleg még a különböző formájú összetett mondatok képzése bonyolult számunkra egy kicsit, de maga a szórend a már fentebb is sokszor említett — mint a türk és iráni nyelveknél —, vagyis a mondat első szava az alany, az utolsó az állítmány, és bizonyos meghatározott rendszer szerint köztük helyezkedik el a többi mondatrész, vagyis a határozók, jelzők, stb.

Maguk a mai India északi részén található nyelvek (hindi, asszami, gudzsaráti, bengáli, nepáli) nagyon is hasonlítanak egymásra, és mint már említettem, az urdu is. Talán a bengáli és a nepáli tér el közülük a legjobban, de ezek szerkezete és szókincse is aránylag közel áll a többihez.

Hangaik számunkra könnyen ejthetők, tehát mindenképpen ajánlom ezeket a nyelveket.

Dravida nyelvek

Dél-Indiában és Sri Lankán (Ceylon) a dravida nyelvek terjedtek el (telugu, tamil, szingaléz, kannada, stb.), amelyek nem indoeurópai nyelvek, de mivel ezek a népek is Indiában élnek, az ő nyelvükben is megfigyelhetők a szanszkrit jövevényszavak. Annál is inkább, mert a szanszkrit műveket (Ramayana, Mahabharáta) már régen lefordították saját nyelveikre. Írásuk eltér az észak-indiai írásoktól, de szintén szótagot jelöl egy-egy betű, és az "a"-n kívül itt is minden magánhangzót külön betű jelöl. Főnévragozásuk bonyolultabb — esetek vannak —, de az igeragozás — az igeidők számát tekintve — könnyebben érthető, mint az észak-indiai nyelveké. Ezek a nyelvek kisebb-nagyobb mértékben hasonlítanak egymásra, tehát ha valaki véletlenül éppen Dél-Indiába készül,

annak hasznára válhat megtanulni akár a malayalámot, akár a kannadát, vagy Sri Lankára utazva a szingalézt.

Ázsiai izoláló nyelvek

Ázsia izoláló nyelveit (kínai, vietnámi, lao, thai, tibeti, burmai, khmer) külön-külön kell tanulni, mert nagyon kevés bennük a szerkezeti hasonlóság, bár természetesen vannak megegyezések, jövevényszavak. A kínai hieroglifikák kivételével mindegyiknek szótagírása van. Számunkra különösen a vietnámi írás egyszerű, mivel a középkor óta latin betűket használnak, természetesen különböző ékezetekkel, amelyekkel a hangsúlyt fejezik ki (ugyanis az izoláló nyelvekben igen nagy jelentősége van a hanglejtésnek). A khmer és a tibeti nyelvben a hangsúly nem játszik nagy szerepet, itt kétszótagú szavak is előfordulnak, míg a többiben általában csak egyszótagúak vannak. Természetesen minden izoláló nyelvben nagyon fontos a szórend, mert attól függ elsősorban a szavak mondatbeli kapcsolata, jelentése. A tibeti írás szintén a szanszkrit alapján alakult ki. A thai, lao és burmai betűk bizonyos mértékig hasonlítanak egymásra ("kerekek"), míg a khmer (kambodzsai) írás szögletes.

Annak ellenére, hogy ezekben a nyelvekben nincs ragozás, a kiejtés — főként a nyelvválások fontossága — miatt ezek a nyelvek a nem "tonikus" nyelveken beszélők számára nagyon nehezek. Éppen ezért én csak a fanatikus nyelvtanulóknak ajánlom őket, vagy azoknak, akiknek munkájukhoz nagy szükség van rájuk. Persze, olvasni, tehát passzívan tudni, aránylag könnyen meg lehet tanulni őket. Ha valakinek ott ismerősei vannak, akkor könnyen hibátlan levelet írhat nekik, de a beszédben, ha nem gyakorolja kellőképpen, könnyen félreértésre adhat okot. Az írásban főképpen a segédszavak és a szórend pontos ismeretére van szükség — ekkor még előny az is, hogy szótárt is használhatunk, nem úgy, mint beszéd közben!

Mongol nyelvek

Ha Tibetből, Kínából még messzebbre megyünk, eljutunk Mongóliába, a legnagyobb mongol nyelv, a halka-mongol birodalmába (akiket régen tatároknak hívtak). A halka-mongolon kívül a mongol nyelvcsalád legjelentősebb képviselői a burját és a kalmük. E nyelvek között is nagy a hasonlóság. Az egyik nyelv

ismeretében szótárak nem gyakori használatával is bármilyen szöveget el lehet olvasni, amit ezen a három nyelven írtak. A jelenlegi ábécéje mindhárom mongol nyelvnek cirillbetűs, tehát külön írást sem kell megtanulnia annak, aki tud oroszul, mindössze néhány betűt, pl. ү, ө [ü, ö].

Nyelvtanuk nem túl bonyolult, ragozásuk kisebb-nagyobb eltérésekkel azonos. Szórendjük a prózában éppúgy kötött, mint a türk, észak-indiai vagy iráni nyelvekben, vagyis a mondat elején áll az alany, a végén az állítmány, és közöttük a többi szó. A burját és a halka-mongol nyelven beszélők szinte teljesen megértik egymást — hiszen a két ország határos egymással és Mongóliában is sok burját él. Ezzel szemben a kalmüköt nehezebb a két nyelv alapján megérteni, éppen azért, mert a legtávolabb helyezkedik el a köztársaságuk és állítólag a kalmük őrizte meg leginkább az ősi mongol nyelvi formákat. Természetesen a mongol nyelvekre hatottak a türk nyelvek és viszont. Erre jó példák a burjátban, tuvaiban és altájiban előforduló közös szavak. Annak a megállapítása, hogy az adott szavak a török nyelvekből kerültek át a mongol nyelvekbe, vagy fordítva, hivatásos nyelvész feladata. Én csak a tanuló szempontjából nézve emeltem ki a jelenleg fennálló hasonlóságokat, illetve eltéréseket.

Koreai és japán nyelvek

Kelet-Ázsiában él még két nép, akiknek a nyelvét egyes kutatók egy nyelvcsoporthoz, mások külön-külön emlegetik: ez a két nyelv a koreai és a japán. Magyarországon most mindkét ország iránt — a gazdasági kapcsolatok fejlődése következtében — nagy az érdeklődés, de most is általában az angolra hagyatkoznak. Talán a mondat szerkesztés okozza a legnagyobb nehézséget, mert (főképpen a japán) szereti a főmondatba beleépíteni a mellékmondatot és ilyenkor nagyon is ügyelni kell az állítmányok alakjára, helyére. Külön nehézség még az úgynevezett “familiáris” és “udvarias” igealakok megkülönböztetése. A szórend a már jól ismert: elől az alany, utána a többi mondatrész, és legvégül az állítmány.

Nagyon tudom ajánlani, hogy legalább az egyik nyelvvél ismerkedjenek meg alaposabban, mert egyszerre érdekes kultúrvilággal találjuk szemben magunkat.

Maláj-polinéziai nyelvek

Délkelet-Ázsiában, Malaysiában, a Fülöp-szigeteken és Indonéziában maláj nyelveket beszélnek, sőt, hozzájuk hasonló nyelv a Malgas Köztársaságban (Madagaszkár szigete) beszélt malgas nyelv is. Az óceániai szigetvilágon is az ezekhez a nyelvekhez hasonlóakat beszélik.

A maláj és az indonéz hasonlít a legjobban egymásra, hiszen a malájból fejlesztették ki a “bahasa Indonesia”*-t. A Fülöp-szigeteken és a Malgas Köztársaságban beszélt nyelvek — a tagal és a malgas — már jobban eltérnek. Ezekben a nyelvekben sincs ragozás, segédszavakat, előképzőket alkalmaznak. Fontos itt is a szórend, bár nem annyira kötött, mint a türk, indiai, iráni és mongol nyelvekben.

Hangyaga egyszerű, európaiaknak könnyű megtanulni. Természetesen mindig figyelembe kell venni, hogy nyelvtanuk nagyon eltér a magyartól.

Szemita nyelvek

Nyugat-Ázsiában, Közép-Keleten és Afrika északi részén a sémi nyelvekkel találkozunk. Izrael államnyelve az újhéber (vagy ivrit), ami a bibliai héberből alakult ki. Az arab országokban, beleértve az ázsiai és az észak-afrikai országokat is, az arabot beszélik, aminek írott formája egységes, de a beszélt országoként eltérő. Etiópiában az amharát, Szomáliában a szomálit beszélik, amelyek szintén sémi nyelvek. Ebbe a csoportba tartozik az európai Málta szigetén beszélt máltai nyelv is. Ez az utóbbi latin betűs, a hébernek, az arabnak és az amharának saját írása van. Az arab és a héber írás betűkből, az amhara szótagokból áll.

Ezekben a nyelvekben, főleg az arabban fordulnak elő számunkra nehéz hangok, de az ivritben is. A máltai azonban az angol és az olasz hatására kiejtésben leegyszerűsödött.

Ezek a tőváltoztatós nyelvek teljesen új csoportba tartoznak. A többi három — rendszerint három! — mássalhangzó közé beékelte magánhangzókkal, illetve a középső mássalhangzó megduplázásával, vagy ragokkal és jelekkel fejezik ki a szavak mondatbeli összefüggését. Ilyen módon képeznek újabb szavakat is.

Ragozásuk aránylag könnyűnek mondható, bár nekünk idegen, mert hol csak a szó vége, hol csak az eleje, hol a közepe, illetve minden egyszerre változtatandó meg.

A mondat szerkezete, a szórend itt is kötött, de teljesen másképpen, mint a korábbiakban leírt nyelvek esetében. A mondat elején áll az alany és az állítmány,

* Indonéz nyelv (a szerk. megj.)

de attól függően, hogy az alany névmás-e vagy főnév, az állítmány elé vagy mögé kerül. Ezután következnek meghatározott sorrendben az egyéb mondatrészek.

Az arab, amhara és máltai szavak között sok a közös, az ivrit egy kicsit jobban eltér tőlük.

Az ivrittel kapcsolatban szeretném megemlíteni a bár nem ebbe a nyelvcsaládba tartozó, de héber betűkkel író jiddist, ami a külföldön — diaszpórában — élő zsidók nyelve, ami főképpen a németen alapszik, bár vannak benne héber és szláv szavak is.

Kelta

Európában még megemlíthető a kelta nyelvcsalád. Ide tartozik a walesi (velsi), ír és a Skóciában beszélt gael (gél). Ezek már-már elfeledett nyelvek, de az utóbbi időben kezdenek életre kelni. Walesben és Írországból már szótárak, könyvek és újságok is jelennek meg ezeken a nyelveken. Érdekesek, de számunkra nehezen elsajátíthatók, mert elég bonyolultak, főképpen az a különös nekünk, hogy a határozott névelő után a szavak kezdő mássalhangzója megváltozik. Ezeket a nyelveket is csak szakembereknek vagy fanatikuskoknak ajánlanám.

Szuahéli, hausza...

Aztán, ha valakinek mindez kevés, elkalandozhat Afrikába, ahol, bár meg tudja magát értetni angolul vagy franciául, néhol portugálul, érdekes lehet megismerkedni legalábbis az elterjedtebb népnyelvekkel, amelyeken már szépirodalom is jelenik meg, sőt, már-már államnyelvek, pl. a suahéli, hausza, lingala, yoruba, fula. Ezek a nyelvek számunkra elég nehezek, mert itt Európában ismeretlenek, teljesen más az ezeken a nyelveken beszélők mentalitása, és még nincsenek kellőképpen feldolgozva. Nagyon kevés anyagot lehet beszerezni velük kapcsolatban, de egy fanatikuss számára megérik a fáradságot.

Cigány

Végezetül szeretnék még egy, a világban elterjedt nyelvről szólni, amelyik a cigány.

Majdnem mindenütt lenézik, megvetik, sőt, sok helyen üldözték, üldözik a cigányokat, pedig tapasztalatom szerint köztük sincs több bűnöző, mint a nem cigányok között, mindössze hamarabb észrevevesszük őket a bőrük színe, vagyis a másságuk miatt. Az utóbbi időben mindennek ellenére egyre többet kezdenek foglalkozni a cigány folklórral, és ezért még Magyarországon is adtak ki cigány szótárt. E nyelv gyökerei Indiába nyúlnak vissza, de természetesen a nép szétszórtsága, vándorlása következtében jelenleg egységes cigány nyelv nem létezik, a környező népek nyelvével keveredett, és ezért az egyik országban élő cigány alig érti meg a másik országban élő, mert mindegyik más "cigány nyelvet" beszél. Véleményem szerint a most már kialakult cigány értelmiségi rétegnek, összefogva a különböző államokban, lenne a feladata, hogy kialakítson egy egységes cigány nyelvet. Emellett a többségükben cigánylakta településeken be kellene vezetni a kétnyelvű oktatást, vagyis az államnyelv mellett cigányul is kellene tanítani a gyerekeket, ez talán elősegítené a még elmaradottan élő cigány néprétegek civilizálódását. Én semmi esetre sem helyeslem sem a környező népek, sem a cigány nép asszimilációs törekvéseit. Sokan úgy képzelik, hogy a cigányság felemelése egy "Cigányország" létrehozásának szükségszerűségét vonná maga után. Lehet. De az is lehetséges, hogy ezt a kérdést autonóm területek létrehozásával is meg lehetne oldani. Hiszen eddig szinte egy népnek sem sikerült egy ilyen nagy létszámú — szétszórtan élő — népet az utóbbi évszázadokban magába olvasztani. Hiába voltak a cári Oroszországban és a Szovjetunióban az oroszosítási törekvések, még a szibériai kis népek is, ahelyett, hogy oroszokká váltak volna, felébredtek évszázados álmukból. De ugyanez van Irakban a kurdokkal, Amerikában az indiánokkal. A sort folytathatnánk. És a nyelv — a cigány nyelv — egy ősi, egyelőre főként íratlan irodalom emlékét őrzi. A cigány népmesékben, mondákban megjelennek az ősi indiai legendák részletei, keveredve az évezredek vándorlás során szerzett élményekkel, a befogadó országok, népek legendáival. Kár lenne, ha mindez feledésbe menne.

Jiddis

A jiddisről már írtam, de még szeretném megjegyezni, hogy szinte az egész világban fejlett irodalma van. Nyelvtana a németen alapszik, de nem annyira kötött, aránylag könnyen elsajátítható. És hiába beszélnek az anyaországban a modern hébert (ivritet), még sokan beszélnek a világban szétszórt zsidók közül jiddisül.

Természetesen az egyes nyelvcsaládok, nyelvcsoportok, nyelvek összehasonlításával köteteket lehetne teleírni, de erre én nem vállalkozom, ugyanis nem vagyok hivatásos nyelvész, csupán sok nyelvet tudok, és így a nyelvek mai állapotát véve alapul — könnyebb megismerésük céljából — a tanulás folyamatában állapítottam meg a fentieket. Persze, nem minden alap nélkül, mivel az egyetemen összehasonlító nyelvészettel is foglalkoztam, de engem mindig is jobban vonzott az adott nyelven beszélő nép kultúrája, irodalma, szokásai, mentalitása, mint a nyelvek története, amit sokszor csak a könyvtárakban porosodó könyvekből, szótárakból lehet megismerni. Éppen ezért tudom, hogy az egyes nyelvekben az ősi, a közös nyelvben még azonos szavak különböző módon alakultak az évezredek folyamán, tehát a mai alakok alapján aligha állapítható meg egy nyelv hovatarozása. Le kellene minden egyes nyelvről hántani, hámozni az évezredek folyamán ráakódott rétegeket és a legvégén minden bizonnyal eljutnánk egyetlen egy nyelvhez, aminek a felületét tovább kapargatva pedig végül az állati hangokhoz.

Ezért a történelmi összehasonlításokra nem is merek vállalkozni. Mégis remélem, hogy ez a rövid összehasonlítás (amit a mellékletben megadott példákkal illusztrálok) segítséget nyújt azoknak, akik nyelveket akarnak tanulni, hogy hogyan is válasszák meg a célt, a módszert és mire is ügyeljenek az anyanyelvüket és egy már ismert nyelvet véve alapul. Igaz, ez az összehasonlítás nem teljes, nem is lehet az, mindenki maga még kiegészítheti saját ismeretei alapján, de remélem, hogy sikerült megadnom a fő irányvonalakat.

Törekvés egy közös nyelvre - mesterséges nyelvek

Az emberek nagy része sokáig talán nem is tudta, hogy a világ népei sok nyelven beszélnek. Sokan éltek elzárva a külvilágtól, csak saját törzsüket ismerték, vagy egyes országok (pl. Kína, Japán) uralkodói tudatosan elszigetelték államukat, hogy életüket semmiféle külső hatás ne befolyásolja. Tehát az ott élő emberek is alig tudhattak valamit a különböző népekről, nyelvekről. Ugyanakkor sok nép keveredett egymással a határvidékeken és ott valamiféle keveréknyelven beszéltek, amit mindenki megértett. Tehát nem volt szükség közvetítőnyelvre. Azonban, ahogy fejlődött a világ, egyre többen jutottak el idegen országokba, vagy más országok képviselői jártak náluk, és így, hol csodálkozva, hol idegenkedve hallgatták az idegen nyelven beszélő utast, de mindenképpen mindkét félben felmerült a vágy, hogy megértsék egymást.

Európában a Római Birodalom felbomlása után még sokáig fennmaradt közvetítő nyelvként a latin, amit szinte minden ország művelt embere ismert, mert ismernie kellett. Mindennek ellenére már az ókorban megjelentek az első tolmácsok, akik eleinte a hadvezéreket, majd a követeket kísérték más országok uralkodóihoz. A köznép azonban még mindig nemigen érintkezett egymással. Azonban, amikor a latin kezdte elveszíteni jelentőségét — talán éppen nehézsége miatt, meg azért, mert nem volt már élő nyelv és így nem fejlődött kellőképpen, és az új fogalmakat nehéz volt latinul kifejezni — előbb az egyik, majd a másik nagyobb nép nyelvét próbálták megtenni közvetítőnyelvnek. Területenként persze más-más nyelvet, így a diplomáciában a franciát, nagy földrajzi területen a németet, az utóbbi időben az angolt, a cári Oroszországban és azután a Szovjetunióban az orosz, de még mindig nem létezett egy, az egész világra kiterjedő, egységes nyelv, amit mindenki ismerne. És nincs is! Ugyanakkor, ha egy élő nép nyelvét teszik meg közvetítőnyelvnek, az illető nép fia mindig előnyben lesz a többiekkel szemben, hiszen az utóbbiak csak tanulták azt! Bizonyára ezért született meg a nyelvészek — és nem csak! — agyában az ötlet, hogy az ismertebb nyelvekből létrehozzanak leegyszerűsítéssel egy mesterséges nyelvet, amit mindenki egyforma könnyedséggel fog elsajátítani és senki sem lesz fölényben a másikkal szemben, hiszen ez a nyelv senkinek sem az anyanyelve. Igenám, de a mesterséges nyelvek létrehozásánál az indoeurópai nyelvekre támaszkodtak, nem véve figyelembe más népek fonetikáját, ezért az európaiaknak itt előnyük van. Különböző mesterséges

nyelveket dolgoztak ki, mint az ido, a volaptük, és végül az eszperantó. Ez utóbbinak a megteremtője Ludwik Zamenhof, lengyel szemorvos (1859-1917).

Ez az utolsó mutatkozott a legéletképesebbnek. Szókincese, mint fentebb említettem, az indoeurópai, főképpen az újlatin nyelvekre alapul, de vannak benne germán és szláv eredetű szavak is. Nyelvtanát sikerült — az európaiak szempontjából — leegyszerűsíteni, csak a főnevek többesszámát és az igeidőket jelölik ragokkal. Azonban az izoláló nyelveket beszélő népek számára (a legnagyobb a kínai!) ez éppen bonyolultabbá tette a nyelvet, hiszen amint már írtam, náluk semmiféle ragozás nincs. Ennek ellenére az eszperantó az egész világon elterjedt, szinte mindenütt jelennek meg ezen a nyelven könyvek, folyóiratok. Mégis, általános, egyetlen világnyelv nem lett belőle. Miért? — merül fel a kérdés. Véleményem szerint a következő okok játszanak itt szerepet.

1. Mint említettem, a világ sok táján élő nép hanganyagát nem vette figyelembe a nyelv készítésénél Zamenhof.

2. Sok nép számára a nyelvtana éppen hogy bonyolultabb az anyanyelvük nyelvtanánál.

3. Az eszperantót sokszor politikai-ideológiai propaganda eszközévé tették.

4. Mintegy fanatikusan, ahogy a hittérítők a vallásokat, igyekeztek terjeszteni.

5. Nem tették mindenütt kötelező tantárggyá, ha pedig egy általános világnyelvet szeretnének "faragni" belőle, erre lenne szükség.

Ezek, szerintem, csak mellékokok, a legfontosabb az, hogy a nyelv nem él, nem fejlődik magától, hanem csak az alkotók, írók, költők, nyelvészek hoznak létre új szavakat. Igaz, ezáltal megőrződik a nyelv egységes formája, hiszen, ha maga fejlődne, a különböző földrajzi területeken — éppen az adott nép anyanyelve, hangkészlete hatására — különböző dialektusok, majd külön-külön nyelvek jöhetnének létre, amint az az egyes nyelvcsaládokba tartozó nyelvekkel is történt. Ennek meg az lenne a következménye, hogy az eszperantó, ahelyett, hogy közelebb hozná egymáshoz a népeket, még inkább eltávolítaná őket. Sőt, idővel — párszáz év múlva — már azon vitáznának, hogy ezek közül a nyelvek közül melyik a legfejlettebb és egyes kutatók minden bizonnyal elkezdenék keresni a már elfeledett ősnyelvet, a Zamenhof alkotta eszperantót. Természetesen senkit sem akarok elrettenteni az eszperantó tanulásától, sőt, ellenkezőleg. Talán kezdetnek éppen ezt a nyelvet kellene mindenkinek megtanulni!

Nyelvek és a fajgyűlölet

Sajnos, az egész világon, kisebb vagy nagyobb mértékben előfordul a fajgyűlölet, ha nem is nyíltan, rejtetten valahol ott van az emberek többségének a lelkében, agyában. Hiszen nagyon sokan nem tudják elviselni a másságot. Nevetnek azon, hogy máshol mást esznek, mint náluk, másképpen öltözködnek, mint ők, vagy akár másképpen gondolkoznak. Sok intelligens, több nyelvet ismerő emberrel beszéltem, akik, sajnos, egyik vagy másik nyelv — és ezáltal nép vagy nemzetiség — felsőbbrendűségét igyekeznek kimutatni. Ez nagyon csúnya dolog és könnyen fajgyűlölethez vezethet, ahonnan már csak egy kis lépés a fasizmus, amikor akár fegyverrel is hajlandóak megvédeni a saját igazukat és az általuk képviselt nép magasabbrendűségét.

Én személyesen igyekszem így nem osztályozni a nyelveket és népeket, ezért igen sokszor a kozmopolitizmus vádjával illettek, sőt, komolyabb vitákra, veszekedésekre is sor került.

Első alkalommal az 1956-os forradalom idején történt, amikor is osztálytársaim tüntetően elégették az iskolaudvarban az orosz könyveket, nem csak a politikával kapcsolatosakat, hanem olyan remekműveket is, mint Tolsztoj, Dosztojevszkij, Jeszenyin, Puskin műveit. Alig sikerült a tűzhalál elől megmentenem néhány ilyen könyvet. Hiába bizonygattam, hogy a politika és a nyelv elválasztható egymástól.

Egy, Romániából származó ismerősöm azóta nem beszél velem, amikor megpillantotta a kezemben Eminescu verseit román eredetiben.

Az első arab-izraeli háború idején én — lehet, csupán gyermeki daczból — együtt tanultam az arabot és a hébert. Persze, nem kell beszélni ismerőseim reakciójáról.

Később, már 1981-ben, hazatérvén Gdańskból, a Szolidaritás “szülővárosából”, az akkor Szolidaritás-ellenes magyarországi propagandára válaszul a családtagjaimmal az utcán csak lengyelül beszéltem. Persze, sok magyartól kaptam nagyszerű jelzőket: “lengyel kém, a Szolidaritás embere, felbujtó”, de mit sem törődtem vele, hiszen én ott mindent saját szememmel láttam. Ennek, sajnos, az akkori munkahelyemen is meglett a szomorú következménye.

Sok ilyen és hasonló példát hozhatnék fel saját életemből, ismerőseim elmeséléséből. De minek? Azt vallom és hiszem, hogy a nyelvtanulás nem csak a bevásárlókörutakon jelent segítséget, hanem tényleg közelebb hozza egymáshoz — minden hamis jelzőt félretéve — a különböző népeket. Ha pedig valakinek valamelyik nép mentalitása nem felel meg, akkor igyekezzen azt alapjaiban

megismerni és megérteni, ha nem is fogadja el. És a gondolkodásmód megértéséhez a nyelv nagyon nagy segítséget nyújt. Ha nem is érintkezel az adott néppel, már maga a nyelv szerkezete is bizonyos betekintést ad és képet alkothatunk arról, hogy az illető nép könnyed, játékos lelkületű, vagy komoly, magába mélyedő, zárkózott vagy nyitott mindenkivel szemben.

Nyelvtanítás - tolmácsolás - fordítás

Ha valaki megtanulta a kiválasztott nyelvet és nem csak azért, hogy ha elutazik külföldre, bevásárolhasson, tájékozódhasson a városban és esetleg megírjon külföldi ismerőseinek egy-két levelet, hanem komolyabb célja is van a nyelvvel, de még nem döntötte el, mit is kíván csinálni, vegye figyelembe, hogy a nyelvtudásával — kimondottan a nyelvet használva munkaeszközként — három fő foglalkozás közül választhat:

1. Lehet nyelvtanár, illetve nyelvész.
2. Lehet fordító, ezen belül is szak- vagy műfordító.
3. Lehet tolmács — én az idegenvezetőket is ide sorolnám.

Az összes felsorolt foglalkozásnál alapszükséglet a nyelvtudás, de mindegyikhez más-más egyéni adottságokra is szükség van.

A nyelvtanár mindenekelőtt szeresse a gyerekeket, vagy általában az embereket (attól függően, hogy hol akar tanítani), tudjon magyarul, legyen türelme és abból induljon ki, hogy bizonyos fokú "nyelvtehetsége" mindenkinek van. Főként irányítani igyekezzen a tanítványait, de legyen szigorú hozzájuk, lehetőleg a maximumot követelje meg — mindenki képességétől függően. Annak ellenére, hogy mostanában inkább beszédcentrikus a nyelvoktatás, nem árt, ha a tanulók anyanyelvét ismeri annyira, hogy fordítani is tud velük. Szintén tapasztalatból tudom, hogy sokan papagájként magolnak be szövegeket, de vagy nem, vagy rosszul értik, amit mondanak. Ha a tanítványnak nincs konkrétan kitűzött célja (vagy beszélni akar megtanulni, vagy fordítani, esetleg tolmácsolni), igyekezzen a nyelven kívül a fordítói, tolmács-készségből is oktatni valamit. Ha a tanítványának konkrét célja van, akkor igyekezzen abban az irányban tanítani, tehát a jó nyelvtanárnak egy kicsit fordítónak, egy kicsit tolmácsnak, egy kicsit nyelvésznek is kell lennie.

A fordítók — a jó fordítók — általában azok közül kerülnek ki, akiknél fontosabb a látás, mint a hallás, hiszen a fordítandó szöveg le van írva. Itt nagyon fontos annak a nyelvnek a tökéletes ismerete, amelyekre fordít. Talán a fordítandó nyelvből lehet egy kicsit gyengébb is, hiszen ott vannak a szótárak, amit nyugodtan használhat — és használnia is kell, ezt ne szégyellje, hiszen a nyelvek általában olyan gazdagok, hogy egy szónak rengeteg jelentése, árnyalata van. A műszaki fordító — ha nem is szakember az adott szakterületen — képezze magát, olvasson sokat! Neki egy kicsit könnyebb a dolga, mint a műfordítónak, mert általában körülhatárolt területen (elektronika, számítástechnika, egészségügy, stb.) mozog. Neki fontosabb a szakkifejezések ismerete. A szakszövegekben a nyelvtan általában nem játszik túl nagy szerepet, az igeidők

rendszerint egy síkon mozognak, a szókészlet sem olyan választékos, a szavak sokszor ismétlődnek.

A műfordítónak teljesen más a dolga. Ha nem is alkot az anyanyelvén, művésznek kell lennie, hiszen az eredeti művet úgy kell lefordítania, hogy az ne csak érthető legyen, hanem művészi is. Különösen nehéz dolga van a versfordítóknak. A legjobb eset az, ha az illető maga is költő, bár ilyenkor sokszor abba a hibába eshet, hogy fordítás helyett az adott verset “átkölti”, illetve a saját költészete nagyon is az általa fordított költők hatása alá kerül és ő mintegy epigonjukká válik. A prózafordítónak valamivel könnyebb a dolga, habár itt is nagyon kell ügyelni a tökéletes nyelvhelyességre, a művészi fordításra és a hitelességre is. A műfordítói felfogások országonként változóak. Mi magyarok igyekszünk a költészetben sokkal jobban ragaszkodni a formához meg a tartalomhoz is, mint pl. a lengyelek. Nyugat-Európában — lévén ott már nem divat a rímes vers — azokat is általában szabadversnek fordítják. Sok helyen csak átköltik a verset mindenféle megkötöttség nélkül, hol a formának fittyet hányva csak a tartalommal törődnek, máshol pedig a megadott formába beleírnak egy szinte teljesen más verset. Erre vonatkozólag véleményt nemigen mondhatok, mindenkinek a saját kultúrkörében szokásos hagyományhoz kell ragaszkodnia.

A fordítást leginkább azok választják, akik talán kissé feszélyezve érzik magukat emberek között, szeretnek az idegenektől távol, elzárkózva dolgozni.

A tolmácsoknak azonban bizonyos mértékig szeretniük kell a társaságot, kell tudniuk “szerepelni”, hiszen őket állandóan látják, sőt figyelik munka közben. Itt sokkal gyorsabb reakciókra, rögtönzésekre van szükség. Talán a szórendi hibák, a szóvégi ragok kissé helytelen használata — persze, ha nem megy az érthetőség kárára — nem játszik olyan fontos szerepet, mint a fordításban, ahol a fordított szöveg írásban megmarad.

Az idegenvezetőnek, vendégkísérőnek megvan az az előnye, hogy a beszédet bizonyos mértékig gesztikulációval kiegészítheti, persze tudnia kell a nyelvet és a vendéget érdeklő témakörrel jól kell tudnia beszélni.

A szinkrontolmács helyzete nehezebb, hiszen ő általában egy kabinból beszél, vagy az előadást tartó személy háta mögött áll, bár rendszerint előre megkapja az előadás szövegét, vagy legalábbis vázlatát. Neki is gyorsan kell reagálnia, tisztában kell lennie a tolmácsolandó nyelv mondatszerkesztésével, hogy ne zavarja össze az értelmét, magabiztosnak kell lennie, határozottan kell fordítania, tolmácsolnia. Nagyon fárasztó, kimerítő munka. De melyik nem az?

A nyelvtanár esetében az oktatáson kívül nagy figyelmet igényel a gyerekek figyelmének állandó ébren tartása, fegyelmezésük. A fordítónak nagyon alaposan, többször is át kell olvasnia, általában át is kell javítania a saját munkáját, épp ezért rendszerint akkor is dolgozik, amikor nem dolgozik. Az

igazán lelkiismeretes fordítónak állandóan ott motoszkálnak az agyában a szavak, a mondatok, sokszor még aludni sem tud nyugodtan. A tolmács pedig inkább a tolmácsolás konkrét pillanatában van feszült hangulatban, utána esetleg csak átgondolja az általa is felismert, elkövetett hibákat és gondolatban próbálja azokat kijavítani, esetleg valamilyen szótárban utánanéző a szó pontos jelentésének, vagy egy, a tolmácsolás izgalmában elfeledett nyelvtani szabálynak.

Találkoztam már olyanokkal, akik a három, előbb felsorolt foglalkozáshoz szükséges minden — a nyelvtudáson kívüli — tulajdonsággal rendelkeznek, de ez ritka dolog. Két-két foglalkozáshoz szükséges tulajdonságokkal rendelkezők gyakrabban előfordulnak. Vannak például nyelvtanárok, akik jól tolmácsolnak. Mások jól fordítanak. Ellenben, és ezt érdekesnek találom, kevés olyan emberrel találkoztam, aki egyaránt jól fordít és tolmácsol is. Olyanok azonban előfordulnak, méghozzá elég nagy számban, akik egy bizonyos szakterületen — mintegy fix kenyérkeresetért — fordítanak, és ugyanakkor nagyszerű műfordításokat is kiadnak. Bár itt a kétfajta fordítás között hosszabb pihenésre van szükség, hogy a szakfordítói stílus miatt ne legyen fakó, egyhangú, "művésztelen" a műfordítás, vagy ellenkezőleg, a műfordítás — mondjuk egy vers fordítása — következtében a műszaki szöveg ne legyen pontatlan, mint egy makáma, az arab világban ismert rimes próza.

Még talán a nyelvtanároknál kellett volna szólnom a nyelvészekről, akiknek a munkája tudományos tevékenység és valahová a nyelvtanárok és fordítók közé helyezném én őket, habár sokszor nem fordítanak és nyelvet sem tanítanak. Ők az egyes nyelvek jelenlegi állapotát igyekeznek megmagyarázni a nyelv történelme alapján, a rokonnyelvek segítségével. Szép, de nem látványos munka, általában csak a szakemberek ismerik fel az értékét, bár a nyelvekkel foglalkozóknak sok-sok segítséget nyújthat egy nyelvészeti könyv elolvasása. Én azonban ilyen művek olvasását csak azoknak ajánlom, akik legalább középfokon ismerik az adott nyelvet. (Igaz, nagyon ostoba szokás fokora osztani a nyelvtudást, mert a nyelvet vagy tudja az ember, vagy nem!!!)

Talán érdekes lesz röviden bemutatni a fordítás szépségét és nehézségeit, valamint néhány tanácsot adni a leendő fordítóknak.

Harmincéves fordítói gyakorlatom alatt érdekes megállapításra jutottam. A egyik nyelvből az összes többi biztosan le lehet vezetni valamilyen matematikai képlet segítségével. Én ilyen képlet kidolgozására nem vállalkozom, ugyanis számítástechnikával nem foglalkozom, de sok érdekes dolgot állapítottam meg, és biztosan mások is. Mivel egyes nyelvekben szigorúan kötött a szórend, előfordulhat, hogy nem is ismerve a nyelvtant, mihelyt fordítani kezdek, tudom, hogy a magyarban melyik szóval kell kezdeni a mondatot. Általánosságban azt vettem észre, hogy az indoeurópai nyelvek esetében a magyarra fordításnál a

mondat vége kerül a mondat elejére, a mondat közepe a magyar mondat végére, és az eleje pedig a magyar mondat közepére (persze ez nem tudományos megállapítás, csak egyszerű megfigyelés).

A finnugor nyelvekből szinte az ottani szórendben lehet fordítani, míg a türk nyelvekből szinte csak a mondat végén levő állítmányt kell a magyarban máshová helyezni. Természetesen ez nem áll fenn minden esetben, de a tapasztalatom szerint hatvan-hetven százalékban érvényes (a prózában!!!).

A műszaki fordításnál nagyon kell ügyelni a pontosságra, míg a műfordításnál a stílusra kell nagyobb súlyt fektetni. Mindenki tudja, hogy egy adott mondatot többféleképpen is le lehet fordítani, és annak ellenére, hogy más-más szavakat használunk, a mondat értelme alig változik. A prózafordításnál nemigen szoktam változtatni, de a versek esetében a ritmus — és olykor a rím — kedvéért szükséges.

Az alkonyt, a beesteledést többféleképpen kifejezhetjük:

- Beesteledett.

- Besötétedett.

- Lenyugodott a nap.

- Bealkonyult.

Annak ellenére, hogy más-más szavakat, kifejezéseket használtam, az olvasó mégis jól megérti, hogy milyen napszakról van szó.

Én nem szégyellem bevallani, hogy sokszor a kezembe veszem a Magyar Szinoníma Szótárt, de a nagyobb, jobb szótárak is megadnak egy-egy idegen szóhoz több, rokonértelmű magyar szót. Ez a szépirodalom fordításánál nagy segítséget nyújthat, de sokszor meg is zavarhatja az embert, ezért nem ajánlatos csak “szavakban” gondolkodni. Sőt, gyakran nem elég csak egy mondatot önmagában vizsgálni, hanem esetleg az egész bekezdést összefüggéseiben kell mintegy analizálni, hogy azt megfelelően le tudjuk fordítani.

Sok esetben egy-egy szónak rengeteg, teljesen eltérő jelentése van, és sok nyelvben ugyanaz a szó lehet ige, főnév, sőt melléknév is (pl. az angolban fordul ez elő, de a kínaiban és a vietnámban is elég gyakori). A helyes szó kiválasztásán kívül ügyelni kell az igék és a melléknévek vonzataira is, hiszen ez a magyarban sokszor más, mint a többi nyelvben. A fordító, ha felületesen dolgozik, nagyon könnyen az idegen fordulatot veszi át, pl. “nagyobb nála” helyett “nagyobb tőle” stb., vagy ismétli a sok idegen nyelvben oly gyakori határozói igeneveket, ami a magyarban elég csúnyán hangzik.

És természetesen a szórendre is nagyon kell ügyelni, főképpen, ha valamelyik szót ki akarjuk hangsúlyozni, mert az egyes nyelvekben más és más helyen áll a kihangsúlyozott szó. Ha az oroszról, vagy más olyan nyelvből fordítunk, ahol a személyes névmásokat kiteszik, mivel nincs személyrag (pl. az orosz, ukrán,

stb. igék múltidejében), a magyarban nem kell azokat fordítani, csak ha ki akarjuk hangsúlyozni. Ellenben ha jelenidőben kitétték, akkor a magyarban is fordítsuk, mert ez a személyes névmás kihangsúlyozását jelenti, hiszen a jelenidőben megvannak a személyragok az említett nyelvekben is. A fordítónak tehát nem elegendő csak megérteni az adott mondat értelmét, hanem annak a finomságait is pontosan kell éreznie és vissza kell adnia azon a nyelven, amelyikre fordít.

Nem szeretem, ha arról beszélnek, hogy mi a nehezebb, a tolmácsolás vagy a fordítás, mert ez két külön foglalkozás, és mindkettőnek megvan a maga nehézsége, ami nagyban függ az ember egyéni adottságaitól, a "szerepelni vágyástól", illetve a "zárkózottságtól". A szobafestő és a festőművész sem azonos foglalkozású, pedig mindketten festenek. Tehát egyszer és mindenkorra szögezzük le, hogy a tolmács az tolmács, a fordító az fordító, és egyik se kevesebb vagy több a másiknál, ha jól, lelkiismeretesen végzi a munkáját.

Úgy gondolom, hogy nem fontos részletesen bemutatni, hogy milyen hibák fordulhatnak elő a fordításokban (habár néhányat meg fogok említeni a mellékletben), mert ez már kritikusi munka, és ilyen művekhez minden érdeklődő hozzáférhet. Csupán azt szeretném itt megjegyezni, hogy a fordítás az nem fényképezés, tehát a lefordított mű sohasem fog száz százalékig megegyezni az eredetivel. A fordítás olyan, mint a festés, a művész beleadja a képbe azt is, amit csak ő lát meg a lefestendő tárgyban, személyben. Éppen így van ez a műfordítással is, hiszen a fordító is beleadja a saját gondolatait, akármennyire is hüen fordít. Ellenben nagy hiba, amikor ezt a műszaki fordító teszi, ő nem használhat rokonértelmű szavakat sem a szakkifejezések helyett, nem alkothat véleményt a műszaki leírás tárgyát képező gépről, felszerelésről.

Úgy gondolom, hogy ez a rövid kis könyv elgondolkodtat mindenkit, mielőtt egy nyelv tanulásába belekezdene és segít megtalálni a megfelelő motivációt és módszert.

Lehet, hogy egyszer még részletesebben is fogok írni erről a témáról, addig is sok sikert kívánok mindenkinek a nyelvtanuláshoz!!!

MELLÉKLET

Latin

M

hall

szól

olvas

M

hall

szól

olvas

hall

szól

olvas

hall

A

hall

szól

olvas

hall

szól

olvas

hall

szól

olvas

hall

szól

olvas

hall

szól

olvas

Cris

hall

szól

olvas

hall

szól

olvas

hall

szól

olvas

Az egyes írásfajták, ábécék

Latinbetűs írások:

Mivel a magyar is a latin betűket használja, itt csak a magyartól eltérő néhány betűt szeretnék bemutatni. Azoknak a kiejtésére majd a következő mellékletben szolgálók példával, most csak az írások különbözőségére szeretném felhívni az olvasók, a leendő nyelvtanulók figyelmét.

Mint ismeretes, a szláv nyelvek egy része (az orosz, ukrán, belorusz, szerb, makedon és bolgár kivételével) latin betűket használ, de sok olyan betű van bennük, amelyek nincsenek meg a magyarban:

lengyel: ę, ą, ć, dź, ź, ż, ś, ł

cseh: ř, ů, ě, č, š

szorb: ĺ, ǰ, ć, š

horvát: ć, đ, lj, š

A germán nyelvek is a latin betűket használják, de ott is vannak eltérések, illetve "összetett" betűk, amelyek a magyarban nincsenek.

német: sch, ch, ä

angol: sh, th

skandináv nyelvek: (svéd, dán, norvég) å, ø

és külön az izlandi: æ, þ, ð

További példák más latinbetűs írásokból (nem törekedve a teljességre):

albán: q, ll, ë

máltai: ġ, ġ

litván: ą, š, ž

lett: ē, ņ

észt: õ, aa, ee

török: ğ

hausza: ð

yoruba: e, o, gb, s

Cirillbetűs írásokban is megvannak az eltérések, különösen a szovjetunió-beli kis népek ábécéjében, ahol külön betűkkel fejezik ki az oroszban nem létező hangokat:

belorusz: і, ̑

ukrán: і, ̑

azerbajdzsáni: җ, ј, Ө, Ҝ

üzbég: Ҡ, Ҝ, ̑

avar: kl, ul, xl, ml

adige: гь, кь, кл.

Néhány betű a görög ábécéből: α, β, γ

Néhány betű a grúz ábécéből: ρ, ზ, ჳ, ზ

Néhány betű az örmény ábécéből: գ, ա, ւ, Ի

Most szeretnék néhány példát adni az **arab** ábécéből és az arab írást használó egyéb nyelvekből, amelyekben külön betűkkel fejezik ki az arabban nem létező hangokat.

arab: ٲ, ٴ, ٶ, ٸ

perzsa: ٲ, ٴ

pustu: ٲ, ٴ, ٶ

A héber írás sem maradhat ki, ahol másképpen néznek ki a nyomtatott és a kézírásos betűk:

nyomtatott: א, ב, ג

kézírásos: א, ב, ג

A szanszkrit ábécé néhány betűje és a belőle kialakult egyéb nyelvek betűi:

szanszkrit: अ, ए, इ

hindi: अ, ए, इ

bengáli: অ, ঐ, ঊ, ঋ

tibeti: ཨ, ས, ལ, འ

Dél-indiai írások:

kannada: ಅ, ಉ, ಉ, ಁ

malayalam: അ, ഐ, ഐ, ഏ

tamil: அ, உ, ஊ, ஐ

telugu: అ, ఊ, ఐ, ఁ

szingaléz: ග, ඊ, ඊ, ඊ

Egyéb ázsiai írások:

lao: ດ, ມ, ນ, ງ

burmai: ဂ, ခ, ဝ, ဟ, ဝ

khmer (kambodzsai): ខ, ឃ, រ

vietnámi (latinbetűs): ă, á, ê, đ, ð, ù

Végül álljon itt pár **kínai hieroglifa**, kínai, japán és koreai használatban, kézirásos formában, valamint a koreai írás néhány “betűje”:

kínai: 月 亮 [yâŋ'] , 月 亮 [ia]
 japán: 月 亮 [bö, gö], 月 亮 [ya, e]
 koreai: 月 亮 [haŋ] , 月 亮 [ia]
 진 군 連 軍
 화 평 火 光

A fentiekből látható, hogy ugyanazt a kínai hieroglifát másképpen olvassák kínaiul, japánul és koreaiul. A koreai írás bemutatásánál az utolsó két példa a modern koreai írást mutatja és annak kínai jeles átírását.

Végezetül szeretném még bemutatni az etiópiai **amhara** írást. Ez a nyelv szintén sémi nyelv, az arabhoz hasonlít, de mint már korábban említettem, külön szótagírása van:

ሀ , ኀ , ኘ , ደ , ሰ

A többi (legalábbis az ismertebb) afrikai és amerikai nyelvek – sőt az óceániai nyelvek is – a latin betűket használják, természetesen a megfelelő “kiegészítésekkel”, a saját hangalakjuktól függően.

Az egyes betűk eltérő kiejtése a különböző nyelvekben

Az egyes hangok különböző jelölése (fonetikai átírás)

Mindenki előtt ismeretes, hogy a különböző nyelvekben egy-ugyanazon betűvel sokszor teljesen más hangokat jelölnek, illetve az egyes hangokat nyelvektől függően különböző betűkkel jelölik. A nyelvészeti művekben, de sok szótárban is az adott szó után zárójelben szerepel a nemzetközileg elfogadott hivatalos fonetikai átírás, aholis az egyes jelek mindig ugyanazt a hangot jelölik.

Mivel mi magyarok a latinbetűs írást használjuk, először is a latinbetűket használó nyelvekből szeretnék mindkét esetre néhány példát adni:

“a” - a magyarban [a], míg a többi nyelvben inkább rövidebb magyar [á].

“e” - a magyarban – tájanként – van zártabb és nyíltabb kiejtése, de a legtöbb idegen nyelvben általában egy e-é közötti hangot jelöl.

“u” - a franciában [ü], az angolban lehet [ju, u], de egy torokban képzett [a-á] is.

“c” - a magyarban mindenütt [c], de az egyes nyelvekben az utánuk következő magánhangzótól függően lehet [sz], [cs], [k].

“j” - a magyarban [j], de más nyelvekben lehet [zs], [dzs], [h].

“s” - a magyarban [s], de a legtöbb nyelvben [sz], míg a spanyolban, a finnben és az észtben pld. egy s-sz közötti hangot jelöl.

A cirill betűs írásból is vegyünk egy példát: az oroszban a “ш” betű [scs]-nek, míg a bolgárban [st]-nek ejtik.

Mivel csak néhány példát akartam felsorolni, a sort nem folytatom, minden nyelvtanuló magától is rájöhet.

Ellenben szeretnék néhány olyan példát felhozni, amikor a magyarban is meglévő hangot más nyelvekben másképpen írják.

lengyel: “sz” - [s], “s” - [sz], “cz” - [cs] stb.

francia: “u” - magyarban [ü], “ou” - [u], “qu” - [k] stb.

német: “ch” - erős magyar [h], “sch” - [s] stb.

spanyol: “j” - [h] stb.

Ebből is legyen elég ennyi példa, most inkább olyan hangokkal

folytatom, amelyek a magyarban nincsenek meg:

lengyel: “ć” - lágy [cs], “ś” - lágy [s], ł - kemény [l] stb.

cseh, szerb: “ř” - [r-zs] közötti ill. egybeolvadó hang stb.

izlandi: “æ” - nyílt [e], “ð” - [dz] stb.

Az izoláló nyelvekben, mint már oly sokszor említettem, a hanglejtésnek van nagyon nagy szerepe. A kínai, lao, thai, burmai nyelvek a hanglejtést külön jelekkel, betűkkel fejezik ki, míg a vietnámi – lévén latinbetűs – a betűk fölé, ill. alá tesz különböző ékezeteket, amivel kifejezi az “emelkedő”, “süllyedő”, “magas”, “alacsony”, “változó” (vagy közepes) nyelvválást:

e, ɛ, é, è, ê, ê

illetve az úgynevezett “átmeneti hangokat”:

ê - ez a magyar [e] és [é] között van, de ennek a hangnak is megvannak

- jelentéskülönbséttel - a különböző nyelvválású változatai,

ä - ez a magyar [a] és egy átmeneti [e] közötti hang, szintén a legkülönbözőbb nyelvválásokban fordul elő.

Végezetül néhány fonetikai jelet szeretnék bemutatni:

(ezek a jelek minden nyelv átírásában azonosak!)

pld. az angolból: [a:] - nyílt hosszú [á] - heart [ha:t]

[i] - a magyar i-nél kissé nyíltabb [sit]

[ʌ] - a magyar á és e-ö közötti hang: but [bʌt]

[ʒ] - “zs” - usual [ˈju:ʒuəl]

ugyanerre példa a franciából: jour [ʒu:r]

Minden nyelvtanulónak, különösen azoknak, akik a magyartól nagyon is eltérő hangokkal rendelkező nyelveket akarnak tanulni, ezeket a fonetikai átírásokat az ábécével együtt *meg kell tanulnia* !!!

Azonos szavak, azonos de eltérő jelentésű szavak és teljesen eltérő szavak a rokonnyelvekben

Aki már foglalkozott néhány, azonos nyelvcsaládba tartozó nyelvről, minden bizonnyal észrevette, hogy sok szónak szinte teljesen azonos alakja van az egyik nyelvben és a másikban, de a jelentésük is ugyanaz, de vannak olyan azonos alakú szavak is, amelyek jelentése más - habár lehet, hogy az ősi közös nyelvben hasonló jelentéssel bírtak. Ezen kívül vannak teljesen eltérő alakú és jelentésű szavak is.

Kezdjük az azonos hangalakú és azonos jelentésű szavakkal:

orosz:	река,	лето,	спать
bolgár:	река,	лято,	спя
lengyel:	rzeka,	lato,	spać
cseh:	řeka,	léto,	spáti
belorusz:	рака,	лета,	спаць
ukrán:	ріка,	літо,	спати
német:	arbeiten,	Sommer	schlafen
holland:	arbeiden,	zómer	slapen
dán:	arbejde,	zommer	(zove)
svéd:	arbeta,	sommar	(zova)
norvég:	arbeide,	sommer	(zove)
latin:	sperare	annus	
francia:	espérer	année	
spanyol:	esperar	año	
olasz:	sperare	anno	
szanszkrit:	न क्षिप्त		
hindi:	न क्षिप्तो		
bengáli:	ন ক্ষিপ্তী		
nepáli:	न क्षिप्त		

török:	el	kol
azerbajdzsán:	əli	ГОЛ
üzbég:		ҚҮЛ
kirgíz:		КОЛ
altáji:		КОЛ

A fenti példák között természetesen, az illető nép, nyelv hangjaitól függően vannak eltérések, de az egyes szavak annyira hasonlóak, hogy könnyen megérthetőek, ha akár csak egy nyelvben is ismerjük azokat. Több ilyen példát nem kívánok felhozni, habár akár a mongol, akár a sémi nyelvek között találhatnánk sok megegyezést. Inkább hadd adjak két-három példát arra, amikor egy és ugyanaz a szó más - habár rokonértelmű szót - jelent.

pld. idő - oroszul: время bolgárul: време (de itt már időjárást is jelent)

óra - oroszul: час

Ugyanez a szó "czas" - lengyelül már időt jelent.

Az év lengyelül: rok, ami az oroszban "sors" jelentéssel előfordul.

Lengyelül az óra: godzina - a година [godina] szó bolgárul pedig évet jelent.

Tehát, ha egy kicsit lengyelül tudó bolgár nem ügyel, arra a kérdésre hogy "Mennyi ideig tanult lengyelül?" nagyon könnyen - a bolgár és más jelentő lengyel szót összekeverve, – neveltség tárgyává lehet. Mert azt mondja "Dwie godziny" (Két órát), pedig ő bolgárul azt gondolta, hogy "Две години" (Dve godini) - ami azt jelenti, hogy "Két évet".

Vagy a lengyel és a szlovák, cseh ill. orosz között is van elég sok ilyen eltérés:

szlovák: nech sa páči (tessék, vegye el)

lengyel: niech się patrzy (ami majdnem úgy hangzik: azt jelenti, "nézzen körül")

cseh: přítomný (jelenlévő)

lengyel: przytomny (észnél levő, eszméletén levő)

orosz: запомни́й [запамни́й] (jegyezd meg)

lengyel: zapomniaj [zapamnij] (felejtse el).

Vagy a spanyolban az "esperar" azt is jelenti, hogy vár, de azt is, hogy remél. Aki csak olaszul, vagy latinul tud, a spanyol "Esperamos que muera" mondatot úgy érti, hogy "reméljük, hogy meg fog halni", pedig a spanyol azt érti ezen, hogy "Sajnos, várjuk a halálát" (vagyis, sajnos már a halálán van)

Természetesen nem csak az egy nyelvcsaládba tartozó nyelvek között vannak hasonlóságok, hanem a különböző nyelvcsaládokba tartozó nyelvek is hatottak egymásra, hiszen a magyarban is – és még sok más nyelvben – mennyi idegen jövevényszó van.

A fordítás és a közvetítőnyelvek

Könyvemben többször is említettem, hogy milyen nehéz dolog fordítani, különösen ha a műfordítás nyersfordításból vagy egy közvetítőnyelvből történik. Gyakran előfordul, hogy a (költő-) fordító nem ismeri az eredeti nyelvet és a verset le kell fordítania a műfordító anyanyelvére, vagy egy másik nyelvre, amit ő ismer.

Már első pillantásra látszik a két szövegen az eltérés. Mivel kötött versformáról van szó, a magyarban "kötelező" az eredeti versforma megőrzése. A burjátban, mint a többi mongol nyelvben – és az egyes finnugor népköltészeti művekben is – a rímet a szó eleji "rím", összezsengés, azonos hangzás helyettesíti, míg az oroszban ez ismeretlen, vagy legalábbis nagyon ritka. Amint láthatjuk, a burját eredetiben a sorok eleje "rímek" e-e-e n-n, s-s- h-h. ü-ü. Az oroszban ezt teljesen a sorvégi rímek váltották fel, azaz: a-b-a-a-b. Véleményem szerint a magyarban lehetne ragaszkodni a burját eredetihez. A rímeken kívül a szótagszám is eltér:

a burjátban: 7-10-608, 7-9-7-7-6-8,

míg az oroszban: 8-8-9-9-8-, 9-8-9-9-8.

Ha a magyarban ragaszkodunk az eredeti formához, akkor hogyan lehet a burját verset oroszból fordítani ???

Burját eredeti:

Дамба Жалсараев: Шэнэ гэрэй дуун

Энэ ехэ байдалда
Энээбхилэн, һонирхон ороһон
Эдир залуу хүндэл,
Нарата сонхо-шодөөрөө
Наашаан харанаб дэлхэйе.

Шэрын шэнэхэн үнгэ
Шэнжэ шарайем шэмэлгэнэ,
Һаруулхан, хүхирэнги,
Һанааташые болонги,
Чүргэн дэлхэйн урда
Чүдэ-эухөө сэлнэлби...

Orosz fordítás:

Дамба Жалсараев: Песнь нового дома

В паряде повом, но неброском,
Глазами-окнами лучась,
Стою пред людным перекрестком,
Как будто солнечным подростком,
Вступаю с шумным миром в связь.

Счастливым чувством в полной мере,
Как свежей краской, я расцвел.
Тревожась, всматриваясь, веря,
Как сердце, раскрываю двери
Перед тобою, новосел !...

A két szövegváltozat szó szerinti **nyersfordítása** (hogy a szövegbeli eltérést is látni lehessen):

Burját eredetiből:

Ebbe a nagy létbe
Mosolyogva, érdeklődve léptem be,
Ifjan megelevenedve
Napfényes ablak-szemekkel
Elégedetten nézem a világot.

Festéktől megújult színnel,
Külsőm kifestve,
Világosan, izgatottan,
Gondolatokba mélyedve
A nagyvilág előtt
Szívként feltárom az ajtóm.

Orosz műfordításból:

Új, de nem feltűnő öltözékben,
Ablak-szemeimmel sugárzón
Állok a népes keresztút előtt,
Mint egy napsütötte kamasz,
Lépek kapcsolatba a zajos világgal.

Teljes mértékben boldog érzéssel,
Mintegy friss festéktől kivirágozva,
Izgatottan, szemlélően, hittel,
Mint szívet tárom fel az ajtóm
Előtted, új lakó.

Sokszor előfordul, hogy az eredeti műből maga a szerző készít nyersfordítást. Szerintem még ez a legjobb megoldás, habár ilyenkor nagyon gyakran előfordul, hogy a szerző a másik nyelvre nem lefordítja a művét, hanem egy újabbat alkot. Ez különösen a két- vagy többnyelvű szerzőkre vonatkozik, példa lehet egy, a volt szovjetunióbeli kis nép képviselője, hiszen ott általában

mindenki ismeri az anyanyelvén kívül többé-kevésbé az oroszot is, de előfordulhat Belgiumban, ahol általában flamandul és franciául is beszélnek, vagy Svájcban, ahol több nyelvet használnak..

Vannak olyan költők, akik teljesen szószerint fordítanak, mintegy “fényképet” készítenek az eredeti művekről és sokszor meg sem lehet állapítani, hogy melyik nyelven is született meg az eredeti vers.

Legyen példa Jerzy Stachurski kasub-lengyel költőtől, aki egyaránt ír kasubul is meg lengyelül is. Ő igazi “fényképész”, csak a szavakat változtatja – fordítja – meg, még a szórendet is változatlanul hagyja. Ez annál is könnyebb neki, hogy szabad verset ír, vagyis a versforma kötetlen. Tehát az ő versét akár melyik nyelvből le lehet fordítani és teljesen változatlan fordítást kapunk.

Jerzy Stachurski: Dziecko (lengyel)

nasze dziecko
mówi pierwsze słowa
i dokładnie zaczyna
chodzić po świecie
zabawek
wyciąga ręce
do naszego starego życia
ale co noc
wyjeżdża od nas
do swoich bajecznych snów

Jerzy Stachurski: Dzecko (kasub)

nasze dzecko
gôdô pierszé słowa
i dokładnie zacinô
chodzêc po swiece
zabôwkôw
wëcygo ręce
do naszego stôrégo zęcô
blós co noc
wëjzdžo od nas
do swojich bajecznych snów

Szószerinti fordítás:

a mi gyerekünk
mondja az első szavakat
és pontosan kezd
jární a világon
ami a játékoké
kinyújtja a kezét
a mi öreg életünkhöz
de minden éjjel
elutazik tőlünk
a saját mese-álmaiba

Fordításom:

Jerzy Stachurski: A gyermek

gyermekünk
az első szavakat mondogatja
és tanul pontosan
jární a játék-
világban
két kezét nyújtja
nekünk öregeknek
de minden éjjel
álmok meséihez menekül
előlünk

VERSFORDÍTÁSOK

SZORB

Benedikt Dyrlich: Žedženje

Ja cheu tam, hdžež
ja njezym.

Wonka šepotaja zyme wětry a
měrne žołmy zwonow wabja k njebju.

Ale nóc je ze mnu sama: Wona
lesočiwje přichadža
krok po kroku schody horje,
kłapa słódze do duri a
potom stupa do jstwy
k wotpokúćenju mojich wopojenjow.

Ja ležu w stysku na ziemi a
hinu přećiwo spokojnosći.
A ty sy daloko blisko

*

Wo štomach

Kóždy štom njeje
jenož štom
kóždy štom je rostlina
ale je tež jědla
brěškowc abo lipa
kóždy štom ma přinjesć plody
swoje

Benedikt Dyrlich: A vágy

Oda kívánkozom, ahol
nem vagyok.

Kint hideg szelek suttognak és
a harangok halk hullámai hívogatnak az égből.

De az éj egyedül van velem: ravaszul
lépked lefelé
a lépcsőn,
finoman kopogtat az ajtón
és belép a szobába,
hogyan megbűnhődjön a mámorért.

És te olyan messze és mégis oly közel vagy.

*

A fákról

Mindenegyed fa
nem csak fa

mindenegyed fa növény
de legyen akár fenyő
őszibarackfa vagy hárs
mindegyik fának meg kell hoznia
saját gyümölcsét.

BOLGÁR

Любомир Левчев: Балада за уморените жени

Ето ги уморените жени.
Назаводската спирка
чакат
вечно закъсняващия любовник –
автобуса.

Здрачава се студено.
Една флуоресцентна повина
избухва в убежната точка.
Тредава се от стълб на стълб:
 Пътя ще стане сребърен.
 Пътя ще стане сребърен.
 Пътя ще стане сребърен.

До другиякрай.

И ето ги уребърните уморени жени.
Толкова уморени,
че нямат вече
сила да бъдат красиви.
Защото са сели с квадратното сито.
Защото са месили хляба бетонен...
(Съсирела вар блести в косите им.)

А след това...
Защото са разтребили небето.
Защото са накърмили слъщето.
И са го сложили да спи...

Оня идва
и ги отпаса
в задушната своя прегръдка.
Заспиват прави.

Люлеят се.
Усмивват се...

Майки на новия покрив,
майки на всемира,
целувам
съня, който не ще си спомните!

Ljubomir Levcsev: Ballada a fáradt asszonyokról

Íme a fáradt asszonyok.
A gyári megállóban
várják
örökkön késő szeretőjüket –
az autóbust.

Hidegen alkonyodik.
Egy fluoreszkáló hír
röppent fel.

Oszlop oszlopnak adja tovább.
Az utat ezüsttel vonják be.
Az utat ezüsttel vonják be.
Az utat ezüsttel vonják be.
A másik végéig.

Íme a beezüstözött fáradt asszonyok.
Annyira fáradtak,
hogy arra sincs már erejük,
hogy szépek legyenek.
(Alvadt mész csillog a hajukon.)

És azután...
Mert kitakarították az eget.
Mert megetették a napot.
És lefektették aludni.

Megy
és viszi őket
fülledt ölelésben.
Állva elalszanak...
Ringatóznak.
Mosolyognak...

Új tető anyjai,
csókolom az álmat,
amire majd nem emlékeztek soha.

BURJÁT

Цырен – Дулма Дондокова: Хүсэл

Һөөргөө залуухан басаган болоо хаа,
 Шүрбэһэнш томохогчй,
 Шүлэгш бэшэхэгчй
 Тэнхэрийн хүмхэн болоод,
 Тэшхүм бороотой һүни
 Сахилгаанай хоорондуур
 Самолёдоо хотолуулаад.
 Абяагаараа
 Алтан дэлхэй харбажа,
 Аляагаараа
 Амараг шамайгаа даллажа,
 Орой дээрэш
 Одон шэнги зураганаха хэм,
 Сээжэ дээрэш
 Сэлмэг нарандал ялаганаха хэм.

Ciren-Dulma Dondokova: Vágy

Ha fiatal lány lennék újra,
 Nem fájna nek izmaim,
 Nem ír nek verseket.
 Boldog angyal lennék,
 Borús esős éjjel
 Villámok között
 Villogó gépen szállnék,
 Hangjával hívnám
 Kedvesem.
 Fent az égen
 Fényes csillagként vonulnék,
 Mellem sütné
 Melegen mint a nap.

Цырен – Дулма Дондомова: XXX

Сэсэгэй чигэ
Сэлгээн таладаа
хайхан агша.
Сэнхир тэнгэриин
Һолонгоһоо чимү
хайхан агша.
Сэдьхэл ухаан
Тунгалаг байхадаа
хайхан юм
Сэхэгэй хайхан
Чидэһэнэйнгөө шэмээр
Иимэл даа.
Сэдьхэлэй хайхан
Бодолойngoо хүсөөр
Иимэл даа.
Чрэжэлтэ чидэһэндэ
Чигэ хэрэгтэй
Бэшэл лэ.
Гүи ухаанда
Гхё хэрэгтэй
Бэшэл лэ.
Сэсэгэй хайхан
Газаагаа байхадаа
хайхан лэ.
Сэдьхэлэй хайхан
Зосоогоо байхадаа
хайхан лэ.

Ciren-Dulma Dondokova: XXX

A virág színe
A szabad sztyeppén
Mily csodás!
Az azúr égbolt
Szivárványa sincs
Oly csodás.
Az értelem,
Ha tiszta,
Oly gyönyörű!
A csillogó napfény
Sugara sincs
Gyönyörűbb!
A virág szépségét
A gyökér nedve
Táplálja.
Az értelem szépségét
A gondolat ereje
Táplálja.
A termékeny gyökér
Nem kell hogy
Szép legyen.
A gondolkodó ész
Nem kell hogy
Szép legyen.
A virág csupán
Akkor szép, ha
Kívül szép.
Az értelem csak
Akkor szép, ha
Belül szép.

IZLANDI

Nina Björk Arnadóttir: Ljód

Ég get ekki gleymt þér
ég get ekki zofið um nætur
Stundum voru orð þín eins og hnifar
ztundum eins og bjöllur
og við kveiktum eld á fjalli
zem man okkur æ síðan
Söng lyng
zungu öll grös
um ást okkar

og ég get ekki gleymt þér
get ekki zofið um nætur.

Nina Björk Arnadóttir: Vers

Nem tudlak elfeledni
nem tudok aludni éjjel
A szavaid néha olyanok voltak, mint a kéz
néha még mint a kis csengettyű

és tüzet gyújtottunk a hegyen
amire azóta is emlékezünk
Énekelt a hanga
énekelt a fű
a szerelmünkről

És nem tudlak elfeledni
nem tudok aludni éjjel

MANYSI

Яныг тур ватат

Тарыг–сав-навыл кит агийыг
 Эрыг эргунгкве масьтырыг
 Тарыг–сав навыл кит агийыг
 Мойт мойтунгкве масьтырыг,
 Туйи хотал–ке чарыгл,
 Яныг тур ватат товимен,
 Сорнинг тахпа вит хулакве
 Ханкве тагл товтин
 Эрыг эргима воль холтилен,
 Мойт мойтима воль холтилен,
 Ас халлэв яныг мовиньт
 Агийыг мовиньталимен,
 Турхалле в яныг мовиньт
 Агийыг мовиньталымен.

A nagy tó partján (népköltészet)

A faluban két lány ajkán száll az ének,
 Őket nevezik a dalok mesterének.
 A faluban a lányok sokat mesélnek,
 Őket hívják ott a mesék mesterének.
 Mihelyt kisüt a tavaszi nap,
 Az evezőnk már a hullámba csap,
 Arany uszonyú halak száza
 Vetí magát előre-hátra.
 Dal dalt követ, a part marad hátra,
 S a mesék után csónakunk más víz várja.
 Többször föl kacagnak az obi sirályok,
 Miként nevetnek a csónakban a lányok,
 Miképpen kacagnak a víg vogul lányok.

ÉSZT

Rein Raud: Kalade Tulek

kõrgel mustade pilvede kohal välkude pesas mu kodu ja ma tulen sealt igal hommikul välja ning lendan üle maa all maa peal on nemad väetid ja pisikesed nagu sitikad ent armsad nad on kogunenad siiski tulede ümber suurte roheliste tammede alla ja neil on seal soe nad laulavad ja vaatavad üles nii on see iga päev alati kui ma maa kohal lendan näen ma neid ja lehvitan neile aga mis see on kes need on miks nad tule ära kustutavad miks nad teised jõkke ajavad külm hakkab miks nad tammed maha raiuvad külm hakkab kuidas nad küll julgevad kohe sirutan käe ja mu välk lõõb nad maha kohe kuid ah mul pole enam käsi

See oli, kui me laskusime ükshaaval kuristikku
mööda peenikest juustest redelit.

Ma ei tundnud seda, kes laskus minu ees, ja seda,
kes laskus minu järel, ei tundnud ma samuti.

Kui me all olime, roomasid rohelistes maod meie
jage ümber.

Ja kaljude pragudest vaatasid meid targad ja
kummalised silmad.

Ja see oli hirmus ja see oli ilus.

Siis tuli päästev ja puhastav veejuga.

Mööda orgu tuli ta ja pühkis endaga kaasa kõlik
rāpase oma teel.

Vihma sadas ja lõi värku.

Siis jäi kõik jälle vaikseks ja tasa.

Ja neid, keda ma ei tundnud, ei olnud enam meiega.

Kivide vahel oru põhjas kasvasid sinised ja mustad
liiied.

Ja see oli ilus ja see oli hirmus.

Rein Raud: A halak jövetele (Részletek)

magasan a fekete felhőkön a villámok fészkében van az otthonom és onnan indulok minden reggel és repülök a föld felett lenn a földön vannak a gyengék és parányiak mint a bogarak de mégis kedvesek összegyűltek a tüzek körül a nagy zöldellő tölgyek alatt és ott melegük van énekelnek és felfelé néznek így van minden nap csak amikor a föld felett szállok látom őket és integetek nekik de mi ez kik ők miért nem oltják el a tüzet másokat miért kergetnek a folyón hideg lesz miért vágják ki a tölgyeket hideg lesz hogyan merészelik ezt mindjárt kinyújtom a kezem és a villámom beléjük hasít de jaj már nincs kezem

Ez akkor volt, amikor egyenként leereszkedtünk a szakadékbba a vékony hajszál-létrán.

Nem ismertem azt, aki előttem ment le, sem azt, aki utánam jött, nem ismertem.

Amikor már lent voltunk zöld kígyók mászkáltak a lábaink körül.

És a sziklák réseiből lestek okos és furcsa szemek.

És ez rettenetes volt és ez szép volt.

Akkor jött a megmentő és megtisztító vízszugár.

A völgyön át jött és az útján minden mocskot magával sodort.

Esett az eső és villámlott.

Aztán minden újra elcsendesedett.

És azok, akiket nem ismertünk, már nem voltak velünk.

A kövek között a völgy fenekén kék és fekete virágok nőttek.

És ez szép volt és ez rettenetes volt.

Rein Raud

*

vihm vihm
tahab et päike
tahab et soe
tahab et mitte vihm
ei taha palju

*

meri
suur vesi
sinine suur
vaatab
ütleb: kus lõpp

*

sööb liha
liha hea
joob vesi
vesi hea
vaatab naine
naine hea

Rein Raud

*

eső eső
azt akarja hogy a nap
azt akarja hogy meleg
azt akarja hogy ne az eső
nem akar sokat

*

a tenger
nagy víz
kék nagy
nézi
mondja: hol a vége

*

húst eszik
a hús jó
vizet iszik
a víz jó
egy nőt néz
a nő jó

ÜZBÉG

Мухаммад Солих: Тўғри бўлмоқ

Тўғри бўлмоқ нима ўзи
Нима деганидир тўғри яшалоқ?

Бўйинингни қайирсалар,
Қаддингни буксалар миҳни буккандай,
Қўлинггни синдирсалар бир чўн сингари,
Бошингни тешсалару
Дами чиққан тўпдай шалвираб қолса бошини
Ва шу шаклсизлик ичида –
Ичингда бир тўғри чизик қолса гар,
Демак, сен тўғрисан
Сен ўғри эмассан, биродар

Muhammad Szolih: Egyenes lenni

Egyenes lenni - mi az ?
mit jelent becsületesen élni ?

Ha elfordítják a fejed,
A hátad meggörbítik, mint egy szöget,
Ha a kezed eltörik, mint egy gallyat,
Ha a fejed kilukasztják és
Mint egy kipukkadt léggömb olyan,
S ebben az alaktalan valamiben,
Tebenned - van egy egyenes vonal -
Az azt jelenti, egyenes vagy, becsületes.
Nem vagy tolvaj, barátom.

RETOROMÁN (Svájc)

Andri Peer: Il taglialina

Tanter zoundra e brouch
n'haja tendü meis taler.
Vusch da resgia e sgür,
chantins da la daman.
Il dschember sbrajazza
seis pail verd.
Las nuscpignas sun glüms
da blaua aspettativa.

Cumpagnia

Mia figlia Seraina
scriblotta dasper mai
in pe cunter l'assa
da la scrivania
e disegna alch verd e blau,
qmuantond seis cheuin
pro mincha tratta.

Minchatant sfrusch 'la il cundum
nan cunter meis
e's pozza dal tiot in meis flanc
chi l'ha genuida
ün di da sta avant ons.

Eu saint seis profil da sömni
aint il ur sumbrivaint de meis ögl
a pass cun man absaint
tras si a chavlüra,
sco ün vent in früjas da sejel.

Andri Peer: A favágó

A törpefenyőtől a hangás rétig
terjed a műhelyem.
Fűrész meg fejsze hangja
a reggeli dal nekem.
A cirbolya szerte hinti
szúrós zöld pihéit.
A tobozok mint a kék remény
lampionjai világítanak.

Társaság

A kislányom Seraina
itt írogat mellettem
az íróasztalomnak
dőlve,
zöld s kék ceruzával rajzol
és minden vonásnál
megrázza csöpp fejét.

Időnként a könyökét lopva
az enyémhez nyomja,
majd teljesen az ágyékomra borul,
ami őt nemzette
pár éve egy nyári napon.

Álombeli profilját látom
elárnyékolt szemem sarkából
s kezemmel szórakozottan
a haját borzoló,
miként a szél a rozskalászokat.

KISLEXIKON

- Abház** - a Grúziához tartozó – önállósodásra törekvő – Abház Köztársaságban beszélik (FÁK)
- Adige** - **kabard** - a cserkesz nyelv két változata, Kaukázusban az Adige ill. Kabard Köztársaságban beszélik (Oroszország)
- Amhara** - Etiópia államnyelve
- Altáj** - nyelvileg türk, mongol nép, a Hegyi Altáj Köztársaságban, az Altáj hegység lábánál, a Katuny folyó mentén élnek (Oroszország)
- Baskir** - türk nép, törökös nyelv, a Volgamenti Baskirisztan hivatalos nyelve (főv. Ufa) (Oroszország)
- Bengáli** - az egyik legfontosabb indiai nyelv, Indiában Bombay környékén beszélik és Bangladesh államnyelve
- Burját** - mongolhoz hasonló nép és nyelv, a Bajkál-tó és Mongólia közötti Burját Köztársaságban (főv. Ulan Ude) és Mongóliában, valamint a Bajkál-tó északi oldalán sok helyen élnek (Oroszország)
- Csuvas** - türk nép, törökös nyelv, finnugor hatással, a Volga-menti Csuvas Köztársaságban élnek (főv. Csebokszari) (Oroszország)
- Dari** - a perzsával majdnem azonos nyelv, Afganisztán egyik államnyelve.
- Even** - kis ázsiai nép és nyelv, elszórtan élnek a Szaha Köztársaságban és fent északon Magadán környékén (Oroszország)
- Evenk** - szintén kis ázsiai nép, elszórtan élnek a Szaha Köztársaságban. Nyelvük kissé hasonlít az evenre és a nanajra (Oroszország)
- Hausza** - Nyugat-Afrika egyik legfontosabb nyelve (Nigéria északi területei, Niger, Csád, Ghana és Cameroun, Nyugat-Szudán) kb. 20 millióan beszélik
- Jakut** - türk-mongolos nép, törökös nyelv, az Oroszo.-hoz tartozó Jakutiában (Szaha Köztársaság) élnek (főv. Jakutszk). A köztársaság területe kb. tízszerese Franciaországnak (Oroszország)
- Kalmük** - mongol nép, mongol nyelv a legősibb mongol nyelvi formákkal, Kalmük Köztársaság (főv. Eliszta) (Oroszország)
- Kannada** - Karnataka államnyelve. 30 millióan beszélik (India)
- Karacsáj** - türk nép, törökös nyelv, az Oroszországhoz tartozó és a Kaukázusban található Balkár-Karacsáj Köztársaságban élnek
- Karakalpak** - türk nép, törökös nyelv, az Üzbegisztánhoz tartozó Karakalpak Köztársaságban élnek (FÁK)
- Kasubok** - a lengyelekhez legközelebb álló szláv törzs, népcsoport Lengyelország É-NYi részén Gdynia, Wejherowo, Kościerzyna, Puck körzetében élnek, nyelvüket egyesek a lengyel dialektusának, mások önálló nyelvnek nevezik. A lengyelek csak nagyon nehezen, pontatlanul értik meg a kasubul beszélőket

- Khmer** - Kambodzsa államnyelve
- Kikongo - lingala** - afrikai bantu nyelvek - Zairében és annak környékén beszélik több millióan
- Komi** - finnugor nép, a finn ághoz tartozó nyelven beszél, Oroszországban a Komi Köztársaságban élnek
- Lakk és avar** - Dagesztáni Köztársaság (a Kaszpi tenger mellett) két legfontosabb nyelve (Oroszország)
- Lao** - Laosz nyelve
- Malayalam** - Kerala államnyelve (20 millió) (India)
- Malgas** - a Malgash Köztársaság (Madagaszkár) hivatalos nyelve
- Mari** - finnugor nép, a volga menti Mari Köztársaságban élnek (Mari El) (Oroszország)
- Nanaj** - a mandzsu nyelvcsaládhoz tartozó nyelv, a nanajok Habarovszk környékén élnek 6-10 ezren (Oroszország)
- Nyenyec** - régi nevén szamojéd, bizonyos rokonságban áll a finnugor nyelvekkel, a magyarral is, a sarkkör vidéki Nyenyec Köztársaságban élnek (főv. Szalezard) (Oroszország)
- Oszét** - szerkezetileg szintén a perzsához hasonló nyelv, az oszétek a kaukázusi Észak- és Dél-Oszét Köztársaságban élnek, az első Oroszországhoz, a második Grúziához tartozik
- Retoromán** - újlatin nyelv, nagyon hasonlít az olaszhoz meg a franciához, Svájc egyik nem hivatalos államnyelve, de az egyik kantonnak, ahol többségben ők élnek – hivatalos nyelve
- Szingaléz** - Sri Lanka (Ceylon) hivatalos nyelve
- Szorbok** - szintén szláv nép, két csoportra, alsó és felső szorbokra oszlanak – nyelvileg is (kb. 200.000-en vannak), a volt NDK délkeleti részén élnek, Cottbus és Bautzen környékén
- Tadzsik** - a perzsától csak tájnyelvileg tér el, Tadzsikisztánban (főv. Dusanbé), Afganisztánban élnek a legtöbben, de elég sokan vannak Üzbegisztánban és más köztársaságokban is
- Tagal** - a Fülöp-szigeteken beszélik, a köztársaság egyik hivatalos nyelve
- Tamil** - Madras államnyelve, délindiai dravida nyelv (India)
- Telugu** - Andhra Pradesh államnyelve (kb. 60 millió), délindiai dravida nyelv (India)
- Thai** - Thaiföld nyelve
- Tuvai** - türk nép, törökhöz hasonló nyelv, a mongol határ mentén az Oroszországhoz tartozó Tuva Köztársaságban élnek (főv. Kizil)
- Türkmen** - türk nép, törökhöz hasonló nyelv, Türkmenisztán (főv. Ashabad) (FÁK)

Udmurt - finnugor nép, Oroszországi Udmurt Köztársaságban, északon, a Volga mentén élnek

Üzbég - türk nép, a törökhöz hasonló nyelv, az Üzbég Köztársaságban élnek, fővárosuk Taskent (FÁK)

Yoruba - az afrikai Nigéria egyik hivatalos nyelve

... ÉS MÉG VALAMI

MÁSODIK RÉSZ

ISTVÁN DABI

Költők vagyunk

Költők vagyunk - beteges exhibicionisták
lemeztelenítve mutatjuk valónk

nézzétek e karcsú szó-csípőket
e csinos mondatokat
a jóképű jelzőket
tessék vegyétek

kínáljuk portékánk
mint prostituáltak éjjel a bárban

tessék vegyétek
a feslett hasonlatokat
a kéjenc határozókat

várjuk a prédát
mint pókok a hálóba zuhanó legyet
mint kurvák a Pénzes palit
pedig csak azt akarjuk, hogy olvassák verseink

kínáljuk portékánk
lemeztelenítve magunk
költők vagyunk - beteges exhibicionisták

Verlaine

A lányok szerelme szelíd-csobogású kis patak
Szemünkben megláthatod önmagad
Csak lágyabbak a vonalak
Finomabb az arcvonás szelídebb a tekintet
Mert arcodról a nő pillantása minden durvaságot eltüntet
Ujjaival elsimítja homlokodon a ráncokat
Hozzádbújik símogat
Miként tette anyád gyermekkorodban ha hozzáfutottál sírva
A nő elkísér a temetőbe és melléd ül a sírra
És térdére vonva fejedet kócolja őszülő hajad
Csókolja kezéd és ajkadat

A fiú szerelme tengeri vihar szárazföldi orkán
Őrjítő-kegyetlen látát-öntő vulkán
A fiú részeg hajó csónak mit dobál a folyam
Mint hámját eltépő táltos a fiú olyan
Szerelme tűz-vér bódító ital pokol-mámor

Mint hajót a vihar dobált Ámor

És míg a magasban várta megtérted Isten
Hol hittél benne hol hirdetted hogy nincsen

Gondolatok a szerelemről és az életről

I.

szerették egymást
az első pillantástól
az első pálinka- és nikotinszagú csókiig

és most messziről elkerülik egymást
amint a szemközti falak mellett haladnak

II.

tetszettek egymásnak
de a reggeli nap első sugaraiban
undorral nézték
az előkelő királyi ruhákból kihámozott
alaktalan testeket
és hosszú évtizedeken át
mint viaszbabák ültek egymás mellett
a trónon - alattvalóik
csodálatára várva

III.

kedvetlenül szülte meg
szeretője gyermekét
attól félve
hogy hirtelen megöregszik

de most irigyen csodálja
anyai szeretettől sugárzó
terhes lányát

IV.

gyűlöletből született szerelemmel
összekötve évtizedekre
a hozzájuk hasonlóan
ráncos fák
virágjaival behavazott padon
tervezik
a síri nászutat

Önarckép

apám – a szótlan belenyugvás
anyám – az eleven ész
húgom – a munka
s én – a zagyva élet
se hitem
se célom
s hitvesem a fátylas bűn

csak vágyam
és titkolt álmom
és életem – a szerelem

barátaim – az éjszaka magányos vándorai
kedveseim – a nagyvárosi neonok
és álmom – a titok
és életem – a láz
lakom a csendet
 a kihalt utcákat
 az elhagyott parkokat
 és a halszagú part is az én tanyám

s fekhelyem a fázós homok
 egy szigeti pad
 vagy idegen ágyak tolla melegít

elemem – a tűz
és színem – a vörös

fák füvek és pipacs
 mindenütt pipacs
 és láng
 és tűz

életem – a művészet
művészetem – a szerelem
szerelmem – a tűz

a tűz vörös
és vörös a láz

apám – a szótlán belenyugvás
anyám – az eleven ész
húgom – a munka
s én – a zagyva élet szerelmese vagyok

Az ember

1. Élet

vezetéknév keresztnév
született
anyja neve
iskolába járt
 tanult – nem a legjobban
elvégezte az egyetemet
 rokonok és ismerősök segítségével
kiadta első könyvét
 el nem olvasta senki
kiadott sok könyvet
 mindenki elolvasta
 a kritikusok hallgattak
megbetegedett
 tömegesen látogatták a kórházban
 a költők verseket írtak hozzá
meghalt
 ünnepélyesen eltemették
 könnycseppek virágok szónoklatok

2. Feleség

megismerkedtem vele
feleségül mentem hozzá
szültem neki gyerekeket
 megcsaltam
 de szerettem
könyveiről törölgettem a port
 de nem olvastam
mellette éltem
 de nem ismertem
takarítottam főztem
 veszekedtem
megszöktem
 és visszatértem
a koporsó mellett sírtam

most pedig az üres lakásban
olvasom eddig olvasatlan könyveit
és kezdem érteni

3. Barátok

megismerkedtünk vele
iszogattunk vitáztunk
szerettük egymást gyűlölködtünk
szeretkeztünk a feleségével
háta mögött gúnyoltuk
a szemébe dícsértük
a sír szélén állva
saját halálunkra gondoltunk

4. Gyerekek

talán szeretett minket
kiabált vert
de lehet szeretett
senki sem ismerte
hozzászoktunk
pénzt kértünk tőle segítséget
de soha tanácsot
mondták: nagy ember
de mi kicsinek láttuk
egyszerűen csak élt – az apánk volt
és ez minden

5. Lexikon

vezetéknév és keresztnév
születés és elhalálozás éve
első műve – címek – díjak

6. Sírkő

vezetéknév és keresztnév
született – meghalt

7. Évszázadok múlva

névtelen por

Huszonötödik év

I.

Huszonötödik év!
Szenvedések, nyomor és lemondások éve?
És az öröm?
Amikor egymás karjaiban meg-megremegtünk
Csak pillanatok
 másodpercek.
Érdemes volt?
Miért? Minek? Mi célból?
Csak...

II.

December – fagy,
a vonatban is hideg volt.
S a várakozás –
ha-ha-ha-
Már jön.
De nem az – egy másik.
Tolongás.
Sohasem látott, érzett hideg.
És te
kiszállsz – ismeretlenül,
 mégis ismerősen az álmaimból,
 akit régóta várok.
Miért? Minek?

De kell – mert akarjuk
Te meg én
Giedimino bokštas
Királyi vár
Wilejka – Duna – Motlawa
A lengyel vér forr
 pezseg
Huszonötödik év
Szenvedések, nyomor és lemondások éve!

III.

Gdansk.

A domboldalon Giediminas Bástyája látszik
a Motlawa partján Mátyás vára emelkedik
mint délibáb,
a Balti-tenger hullámaival fonódnak egybe
a Wilejka és Duna hullámai.

S a szánkban
az éneklő wilnói hangok,
meg a kemény magyar szavak,
de élni kell.

Szenvedés – és féltékenység.
Menekvés csupán az ágyban,
feledés...

IV.

Ismét december.

Sírás,
új élet zokog –
a kettős világ megrémít
ki vagyok?
mi vagyok?
majd újabb élet csirázik
s megint sírás
miért kell meglátnom a világot?
És mi?
Unalom – lemondás

V.

Huszonötödik év,
kettesben, mint régen,
csak mi,
bár már nem vagyunk,
egymás mellett lépdelünk
– idegenek
habár kell hogy együtt legyünk.

VI.

Huszonötödik év. Wilejka Duna Motlawa
erősen ölelik egymást.
Amikor Wilno énekel,
a Duna habjai zúgnak
és a Motlawa a tenger felé sodorja hullámain.

25. Rok

I.

Dwudziesty piąty rok
Lata mąk, nędzy, wyrzeczeń.
A radości?
Kiedy w objęciach drżeliśmy,
Tylko chwile
 sekundy
Czy warto to było?
Dlaczego? Po co? Czemu?
Tylko tak sobie!

II.

Grudzień – mróz,
W pociągu też zimno.
A czekanie –
Hi-hi-hi-hi,
Już jedzie.
Nie ten – drugi.
Tłum pcha się,
Mróz jak nigdy.
A ty
 wysiadasz – nieznajoma
 znana we snach.
 oczekiwana.
Dlaczego? Po co?
Ale trzeba – chemy.
Ty i ja.

Giedimino bokštas
Királyi vár
Wilejka Duna Motława
Krew polska kipi
 wrze
Dwudziesty piąty rok
Lata mąk, nędzy, wyrzeczeń.

III.

Gdańsk –
Na Stokach widać Basztę Giedimina
nad Motławą zamek Corvina się podnosi
jak fata morgana,
z falami Bałtyku zlewają się.
fale Wilejki i Dunaju..
ustach
śpiewne dźwięki wileńskie
i twarde węgierskie.
Ale żyć trzeba.
Męka i zazdrość,
ratunek się znajduje
tylko w łóżku,
zapomnienie.

IV.

Znów grudzień,
płacz,
płacz nowego życia
i poznawanie świata
 podwójnego,
Kim jestem?
Czym jestem?
Potem drugie życie kielkuje
i znowu płacz,
dlaczego muszę zobaczyć ten świat?
A my –
nuda, wyrzeczenia.

V.

Dwudziesty piąty rok,
we dwoje jak dawniej,
tylko my,
choć nas już nie ma,
idziemy obok siebie
jak obcy,
choć razem
musimy...

VI.

Dwudziesty piąty rok
Wilejka Dunaj Motława
mocno się trzymają
Wilno śpiewa,
Dunaj szumi,
a Motława goni swe fale ku morzu.

Önéletrajz

Én, Dabi István, 1943. VI. 12-én születtem Kispesten. Apám, Dabi Lukács MÁV raktáros volt, már nem él. Anyám, Kószó Rozália, háztartásbeli. Én már 10-éves koromban a kötelező orosz mellett elkezdtem foglalkozni idegen nyelvekkel, először németül tanultam, teljesen egyedül, szótárakból, nyelvkönyvekből, majd követte az angol, francia, spanyol, lengyel stb. Az általános iskolát is meg a gimnáziumot is kitűnő osztályzatokkal végeztem. 18-éves koromra 18 nyelvet ismertem. Mindennek ellenére 1961-ben nem vettek fel az egyetemre, ezért elmentem dolgozni a NIKEX-be, idegennyelvű levelezőnek. Ekkor letettem az állami nyelvvizsgát németből és oroszból. Ekkor jelentek meg az első cikkek rólam "18 év 18 nyelv" címen előbb az Esti Hírlapban, majd a Nők Lapjában és később külföldön (a volt Szovjetunió minden köztársaságában, Lengyelországban, stb. – sőt Japánban is!) 1962-ben ismét jelentkeztem az ELTE orosz-angol-arab szakára, de 2 év után tanulmányaimat abbahagytam, főképpen azért, mert akkor ment nyugdíjba Germanusz professzor, aki az arab irodalmat tanította. Engem maga a nyelvészet sohasem érdekelt, a nyelvet csak eszköznek tekintetem, hogy megismerjem az illető nép irodalmát, kultúráját. 1964-től kezdve különböző munkahelyeken dolgoztam, de mindegyik a nyelvekkel volt kapcsolatos. Voltam idegenvezető, tolmács, idegennyelvű levelező külkereskedelmi vállalatoknál, de állandóan foglalkoztam szépirodalmi fordításokkal, írással, kisebb nagyobb sikerrel. Két évig voltam az Európa Könyvkiadó lektora és a rádióknak fordítottam színjátékokat vietnámból (igaz, akkor még csak mint nyersfordítást). Közben egyre több nyelvet tanultam és angolból is meg lengyelből is letettem az állami nyelvvizsgát. 1970 januárjában megnősültem. Feleségem litvániai lengyel, foglalkozására nézve francia-angol tanárnő. 1971-1980 között Gdańskban (Lengyelország) laktunk. Itt született meg 1971 decemberében a fiúnk, István Mikołaj és 1973 szeptemberében a lányunk, Mária Rozália. Lengyelországban én csak szépirodalommal – fordítással és írással – foglalkoztam. Szinte minden lengyel újságban, folyóiratban jelentek meg fordításaim, saját verseim. A Gdański és Varsói Rádióknak külső munkatársa voltam, amelyek rendszeresen mutatták be műveimet, fordításaimat (többek között Soós György "Karácsonyi történet" c. hangjátékát, Szakonyi Károly elbeszéléseit, Hernádi Gyula "Az erőd", Mezei András "A csodatévő" c. kisregényét). Megjelent fordításaim: két elbeszélés egy Móricz Zsigmond kötetben, Hernádi Gyula "A Bermuda Háromszög" c. műve, a poznani kiadó által megjelentetett magyar sci-fi kötetben hat novella, a varsói Interpress kiadó gondozásában egy "Lengyelország" c. magyar nyelvű útikönyv, a varsói PIW kiadó egy elbeszéléskötetében észt elbeszélés. Közben

Litvániában (saját verseim és fordítások litvánról lengyelre), a moszkvai "Literatura Radziecka" c. lengyel nyelvű folyóiratban 11 örmény vers jelent meg az én fordításomban (eredetiből!). Publikáltam a romániai és a vajdasági magyar nyelvű újságokban, folyóiratokban is, csupán Magyarországon nem!!! Itt valamiért nem fogadták el a fordításaimat, mindössze a Népszabadság és a miskolci Napló hozott le összesen négy verset lengyelből. 1980 októberében visszatértem Budapestre. Ekkor jelent meg a Magyar Ifjúságban a "30 nyelvből fordít" c. cikk rólam. Azonnal munkába álltam az OFFI-nál és az OMIKK-nál, mint szakfordító, de közben folytattam a szépirodalmi munkásságomat is, továbbra is publikáltam Lengyelországban, Litvániában, a volt Jugoszláviában – itt már nem csak a Vajdaságban, hanem Macedóniában is (!) és Romániában. Lassacskán a magyarországi lapok is kezdték hébe-hóba közölni a fordításaimat (Új Tükör, Képes Újság, Alföld, Somogy, Népszabadság), de természetesen (!!!) továbbra is nagyobb sikerem volt külföldön. Az OFFI-nál 1985 december 31-ig dolgoztam, ugyanis az akkori főnökömnek nem tetszett, hogy szépirodalommal is foglalkozom ("Minek veszem el a kenyeret a szakfordítóktól, ha én külföldön is publikálok" – ezzel a mondattal kért fel, hogy távozzam.) Azóta szellemi szabadfoglalkozású fordító vagyok, eleinte több sikerrel, de kb. 3 éve pangás van. Fordítottam többek között a Közgazdasági és Jogi Kiadónak, több cégnek, de...

Eddig a következő nyelvekből jelentek meg fordításaim: magyar, lengyel, kasub, cseh, szlovák, orosz, ukrán, belorusz, horvát, macedón, bolgár, német, angol, svéd, norvég, izlandi, román, spanyol, portugál, észt lett, litván, komi, csuvas, örmény, tatár, grúz, azerbajdzsáni. A lengyelországi "Niva" c. belorusz nyelvű hetilap rendszeresen közli saját verseimet, amiket lengyelül írok és magam fordítok beloruszra. 1993-ban a Planétás könyvkiadónál végül megjelent egy angol regény az én fordításomban. Hosszabb szünet után ismét kezdek publikálni Lengyelországban és Romániában. A fenti nyelveken kívül, különböző vállalatoknak fordítottam még a következő nyelvekből is: szlovén, szerb, szorb, holland, dán, francia, olasz, albán, görög, finn, mongol, arab, hindi, török stb. Ebből is látható, hogy szinte minden nyelvből fordítok, természetesen meg kell jegyezni, hogy kb. 10 nyelvből szinte szótár nélkül, a többihez szükségem van a szótárra, de hiszen az ember még a saját anyanyelvét sem tudja perfekt!!! Néha tolmácsolni is szoktam, de csak lengyel, orosz és bolgár nyelven.

A kiadó (néhány) utószava

Mint a könyv kiadója, szerkesztője, a szerző fia szeretném az OLVASÓ figyelmét felhívni egy-két dologra, írni az előzményekről és magáról a kész műről.

Dabi István, költő műfordító, magyar (szül. Kispesten) – még él.

A következő nyelveket tanulta, ezekből fordít és ezeken levelezik:

“Az alábbi nyelvekből a megadott, általam elfogadott szinten fordítok **MAGYARRA, LENGYELRE és OROSZRA:**

1. **SZINTE TELJESEN SZÓTÁR NÉLKÜL:** orosz, lengyel, belorusz, ukrán, kasub, szorb, cseh, szlovák, szerb, horvát, német, angol, francia, spanyol, olasz, litván, lett, észt, bolgár, makedón.

2. **ELENYÉSZŐ SZÓTÁR HASZNÁLATTAL:** szlovén, holland, svéd, dán, norvég, izlandi, román, portugál, retoromán, török, azerbajdzsán, üzbég, türkmén, csuvas, tatár, baskir, finn, komi, mari, mordvin (erza és moksa), jiddis, arab, máltai, hindi, perzsa, urdu, vietnámi, mongol, burját, kalmük, örmény, dari, tadzsik.

3. **KISSÉ TÖBB SZÓTÁR HASZNÁLATTAL:** görög, latin, nepáli, kazah, kirgiz, tuvai, altáji, jakut, nanaj, evenk, karacsáj, adige, kabard, avar, lakk, karakalpak, albán, japán, indonéz, maláj, udmurt, szanszkrit, bengáli, grúz.

4. A többi nyelvhez többször kell szótárt forgatnom, ezek: walesi, ír, thai, lao, khmer, malajalam, kannada, tamil, telugu, szingaléz, szuahéli, lingala, malgas, amhara, fulbe, ivrit, kínai, burmai, tagal, nyenyec, abház, csecsen, ingus, pustu, hausza, tibeti.”*

Ne számolják, én összeadtam: 103.

Tizennyolc évesen 18 nyelvet “tudott”, csodagyerekként kezelték.

Elutazott Lengyelországba, megházasodott, letelepedett, ott születtek gyermekei, (ott és majdnem az összes kelet-európai országban jelentős írói, műfordítói sikereket ért el, mindenhol tudtak róla).

1980-ban hazajött az egész családjával.

Itthon mellőzték, elfelejtették, eltűnt... Mi ez a zuhanás... *itthon?*

Véleményem szerint:

– miután elutazott, sokan “hazaárulónak” bélyegezték, elfeledkeztek róla

– mikor hazajött (1980-ban) sokan “Szolidaritás kémje”-ként kezelték (1980-81 a lengyelországi fordulat évei)

– ellenséges környezetbe került

– megtört, még jobban magába zárkózott, tőle idegen munkákból élt és tartotta el (kezdetben) családját

* A lista összeállítását a kiadó kérte (mindeddig maga a szerző sem számolta soha össze), és ragaszkodott a felsorolás közléséhez.

– a fordítóirodák elutasították azzal az ürüggyel, hogy ő műfordító, semmi keresnivalója itt (ez igaz is), vagy: “ne vegye el mások kenyereit; ha ennyi nyelvet tud, elboldogul máshol is, különben is minék jött haza, ha Lengyelországban ilyen sikeres volt”

– a kiadók: “... verseit X kiadó nem tudja közölni. Bizalmát köszönve visszaküldöm verseit. Ne veszítse el kedvét, próbálkozzon máshol is.”

“Köszönettel vettük megkeresését, amennyiben lehetőség nyílik a közös munkára, úgy értesíteni fogjuk.”

“... A jelen pillanatban, sajnos, semmilyen konkrét együttműködési formát nem tudunk kiötleni, lévén, hogy az Ön által ismert nyelvek (és irodalmak) vagy egyáltalán nem, vagy csak elvétve tartoznak a profilunkba. Természetesen amennyiben mégis lesz érintkezési pontunk, haladéktalanul megkeressük Önt, a nevét és címét nyilvántartásba vettük.”

– és NEM HISZIK EL AZ EGÉSZET!

Ez utóbbihoz hozzátartozik, hogy nem a nyelvtudásának a bizonyítása, bizonygatása a célja. Természetéből, jelleméből adódóan képtelen erre (pl. nevetséges volna a harminc nyelven feltett kérdésre harminc nyelven történő válaszadás módszere), a tudásának nem a “számértéke” a lényeg. Saját versei, a vers- és prózafordítások, az asztalra letett kész művek számítanak, más kultúrák, népek, irodalmak megismerése - megismertetése a cél, a nyelv csak eszköz...

Eddig elkészült fordításai, saját munkái (*természetesen*) magyarul nem jelentek meg, töredékek igen.

Ezt a könyvet 1991-ben fejezte be.

Eredetileg csak a “Nyelvekről – Nyelvtanulásról” c. rész jelent volna meg, (amely a kötet gerince maradt), mi magunk (a kiadó) bővítettük a szerző egyéb műveivel.

A könyv nem tudományos, vagy kifejezetten nyelvészeti, nyelvelméleti szakkönyv, “csak” útmutató, ahol tapasztalatai és saját kidolgozott rendszere, elméletei alapján próbál segítséget nyújtani és kedvet adni a nyelvtanulóknak és szélesebb körű világlátást megszerettetni velük az idegen kultúrák, irodalmak bemutatásán keresztül.

Dabi István most 52 éves, családjá felbomlott, albérletben lakik, egészségi állapota..., levél- és más hasonló fordításból, ismerősök segítségével tengődik.

Ennyi.

iff. Dabi István

Tartalom

A NYELVTANULÁSRÓL	3
Bevezető	5
Érdemes-e nyelvet tanulni; én miért tanultam és tanulok?	7
Miért tanulunk nyelveket?	
A motiváció és a nyelvtanulás konkrét célja	9
Néhány tanács a nyelvtanuláshoz	16
NYELVCSALÁDOK - NYELVEK	19
A nyelvek	21
A nyelvcsaládokról	25
A nyelvcsaládok	27
A MAGYAR ANYANYELVŰEKNEK JAVASOLT MEGISMERÉSI ÉS TANULÁSI (EGYBEN FÖLDRAJZI) SORREND	33
Szláv nyelvek	35
Germán nyelvek	37
Újlatin vagy román nyelvek	38
Balti nyelvek	40
Görög	40
Albán	41
Örmény	41
Urál-Altáj - Finnugor Nyelvek	42
Urál-Altáj - Türk nyelvek	43
Kaukázusi nyelvek	45
Iráni nyelvek	47
Észak-indiai nyelvek	48
Dravida nyelvek	49
Ázsiai izoláló nyelvek	50
Mongol nyelvek	50
Koreai és japán nyelvek	51

Maláj-polinéziai nyelvek	52
Szemita nyelvek	52
Kelta	53
Szuahéli, hausza	53
Cigány	54
Jiddis	55
Törekvés egy közös nyelvre - mesterséges nyelvek	56
Nyelvek és a fajgyűlölet	58
Nyelvtanítás - tolmácsolás - fordítás	60
MELLÉKLET	65
Az egyes írásfajták, ábécék	67
Az egyes betűk eltérő kiejtése a különböző nyelvekben, Az egyes hangok különböző jelölése (fonetikai átírás)	70
Azonos szavak, azonos de eltérő jelentésű szavak és teljesen eltérő szavak a rokonyelvekben	72
A fordítás és a közvetítőnyelvek	74
VERSFORDÍTÁSOK	79
KISLEXIKON	99
... ÉS MÉG VALAMI	105
Önéletrajz	122
A kiadó (néhány) utószava	124

95/2126

1961:

úgy gondolta, húsz nyelvnél megáll

18 év nyelv

Nyelvoktatás megindultunk van, aki úgy gondolja, az anyanyelvét a legjobban ismerő nyelv az anyanyelv. Ez az azonos nyelvű nyelvoktatásról szóló elgondolásokról beszélhetünk. A nyelvoktatásról beszélhetünk. A nyelvoktatásról beszélhetünk. A nyelvoktatásról beszélhetünk.

EGYETLEN DÉL-ÓTT...

Déli Isztván nem ismeri, talán egy nemzetközi nyelvolympán nem is lenne versenyhelyezés; minden országban sokan járnak el egy-két tucat nyelven. De ez a világ, ahonnan jöttél és ahová mész, ott csak 18 nyelv van...

Összesen volt, amikor egy-két nyelvet tanultál, ami a földrajz és a történelem tantervének része volt. Ma már mindenki tanul nyelvet, és az anyanyelvét is. De az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

Ha volt a halál — nyelvet a föld. — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

A nyelv a nyelvoktatásról szóló elgondolásokról beszélhetünk. A nyelvoktatásról beszélhetünk. A nyelvoktatásról beszélhetünk.

A LEGSZEKS LÁNY ÉS A LEGSZEKS NYELV

Ötven országban, 88 partnerrel levelez a legszeksek nyelvén. Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

A MÓDSZER

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

A CÉL

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

Nézők felfedezése

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

— Ha egy indiai bencsér, bencsér... — Az anyanyelvét is tanulják, és az anyanyelvét is tanulják.

1995:

... de nem állt meg!